МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Окряк Мар'ян Анатолійович

Методика оцінки та проблемні аспекти забезпечення грошово-кредитної безпеки України / Assessing methods and challenging aspects of monetary and credit security of Ukraine

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконав студент групи ФЕБм-22
М.А. Окряк
_____

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О.В. Баранецька
_____

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«____» _____20___р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ 7
1.1. Сутність та значення грошово-кредитної безпеки 7
1.2. Чинники та загрози грошово-кредитної безпеки 22
1.3. Національні фінансові інтереси у грошово-кредитній сфері 27
Висновки до розділу 1 41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 42
2.1. Методика оцінки та характеристика індикаторів грошово-кредитної безпеки України 42
2.2. Аналіз індикаторів грошово-кредитної безпеки України 46
2.3. Оцінка рівня грошово-кредитної безпеки України 49
Висновки до розділу 2 53
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 54
3.1. Проблеми грошово-кредитної сфери в Україні та їх вплив на безпечний вимір грошово-кредитної безпеки 54
3.2. Напрями дотримання та зміцнення грошово-кредитної безпеки України 60
Висновки до розділу 3 73
ВИСНОВКИ 74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 77

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом все більш актуальними стають питання забезпечення високої національної фінансової безпеки України. Оскільки якраз несприятлива та нестабільна ситуація у фінансовій сфері не дозволяє забезпечити гідний рівень економічного зростання української економіки. Вона ускладнює вільний перехід до ринкових механізмів господарювання та створює негативні обставини для удосконалення фінансової політики України. Таким чином, постає необхідність підвищення рівня фінансової безпеки країни в цілому та її складових зокрема. Передусім, це важливо в умовах нестабільності та фінансової кризи, а також непростої воєнно-політичної ситуації, яка склалася сьогодні у нашій державі.

В умовах розширення процесів глобалізації та нестабільного становища світових фінансових ринків, особливо актуальними стають питання забезпечення фінансової безпеки у грошово-кредитній сфері.

Основою національної безпеки України, на мою думку, є економічна безпека. А найважливішою складовою економічної безпеки являється фінансова безпека. Оскільки грошово-кредитна безпека є частиною фінансової, то питання забезпечення високого рівня грошово-кредитної безпеки України є досить актуальним у наш час.

Держава, регулюючи пропозицію грошей, може впливати на перебіг різноманітних процесів у країні, тому політика в області грошового обігу та кредитна політика мають дуже велике значення для країни.

Актуальність обраної теми магістерської роботи зумовлена тим, що роль грошово-кредитної безпеки в ієрархії фінансової безпеки збільшується у багато разів при умовах посткризового розвитку національної економіки.

Особливої специфіки набирають грошово-кредитні аспекти національної економічної безпеки у зв’язку із зміною формату відносин Національного банку України та Уряду при реалізації монетарної політики.

Подібні тенденції актуалізують питання визначення місця та ролі

грошово-кредитної безпеки у структурі національної економічної безпеки, дослідження загроз грошово-кредитній безпеці та визначення пріоритетних завдань для збереження і підвищення грошово-кредитної безпеки України.

Грошово-кредитна безпека є самостійною структурною підсистемою у системі безпеки фінансового сектора України. Адже саме в грошово-кредитній сфері існують фактори, які можуть становити загрозу фінансовому сектору. Якраз фінансовий характер кризових явищ в економіці та їх монетарна суть зумовлюють необхідність та актуальність оцінки сучасного рівня грошово-кредитної безпеки України, яка виконується з використанням аналізу макроекономічної та фінансової ситуації в країні та аналізу процесів, які здійснюються на грошово-кредитному ринку.

Основним інструментом впливу на кризові явища в економіці є дієва політика держави у грошово-кредитній сфері, адже вона визначає напрямки управління економікою за допомогою монетарних методів, що сприятиме економічному зростанню та підвищенню добробуту населення країни.

Метою дослідження є розширення методики оцінки та розробка пропозицій щодо подолання проблем грошово-кредитної безпеки України. Враховуючи мету, автор виділяє наступні **завдання** роботи:

- проаналізувати теоретичні засади грошово-кредитної безпеки;
- вивчити методику оцінки та характеристики індикаторів грошово-кредитної безпеки України;
- проаналізувати індикатори грошово-кредитної безпеки України;
- оцінити рівень грошово-кредитної безпеки України;
- окреслити основні проблеми грошово-кредитної сфери України;
- запропонувати напрями зміцнення грошово-кредитної безпеки України.

Об’єкт дослідження. Теоретико-методичні засади грошово-кредитної безпеки України.

Предмет дослідження полягає в виокремленні актуальних проблем забезпечення грошово-кредитної безпеки України та можливих шляхів їх вирішення.

В роботі використані наступні **методи дослідження:** наукова абстракція, індукція та дедукція, логічне узагальнення, групування, системно- структурний аналіз, економіко-статистичний, порівняльний,метод аналізу і синтезу.

Теоретичну й методологічну основу дослідження фундаментальні положення економічної теорії, фінансів, банківської справи, державного фінансового менеджменту, сучасні концепції економічного зростання країни, а також теоретичний доробок вітчизняних і закордонних вчених-економістів, присвячений проблемам грошово-кредитної безпеки та шляхам її підвищення. Дослідженням фінансової безпеки національної економіки займалися такі науковці, як І. Бінько, О. Василик, Б. Данилишин, Я. Жаліло, О. Коваленко, Н. Кравчук, В. Кузьменко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Предборський, О. Савицька, Г. Смоквіна, Є. Терехов, В. Шлемко та інші. Питання грошово-кредитної безпеки української економіки досліджували такі вчені та науковці: Б. Адамик, О. Барановський, О. Власюк, В. Геєць, В. Гриньова, А. Грищенко, О. Дзюблюк, В. Зимовець, М. Єрмоленко, В. Міщенко, С. Науменкова, А. Пілявський, А. Сухоруков, та інші.

Інформаційною базою є законодавчі акти та нормативні документи України, статистичні дані, аналітичні огляди та звіти Національного банку України, Державної служби статистики України, а також наукові публікації вітчизняних фахівців з питань покращення грошово-кредитної безпеки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці пропозицій щодо напрямів зміцнення грошово-кредитної безпеки України.

Практичне значеня роботи. Запропоновані у роботі напрями дотримання та зміцнення грошово-кредитниї безпеки можуть бути використані у практичній діяльності виконавчих органів державної влади для вирішення проблем забезпечення грошово-кредитної безпеки.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, всього – 81 сторінок. В роботі представлено 7 рисунків та 7 таблиць, використано 50 найменувань із списку використаної літератури.

У першому розділі досліджені теоретичні основи грошово-кредитної безпеки, як от її сутність та значення, чинники, що впливають на неї, а також національні фінансові інтереси у грошово-кредитній сфері.

У другому розділі розглянута методика оцінки рівня грошово-кредитної безпеки, проведений аналіз індикаторів грошово-кредитної безпеки України,й наведена оцінка рівня грошово-кредитної безпеки України в 2013-2015 рр.

Третій розділ присвячений виділенню основних проблем грошово-кредитної сфери в Україні та їх впливу на безпечний вимір грошово-кредитної безпеки, а також розробці напрямів дотримання та зміцнення грошово-кредитної безпеки держави.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність та значення грошово-кредитної безпеки

Регулювання грошово-кредитної сфери державою визначається тими економічними й політичними явищами, які відбуваються в країні, рівнем розвитку фінансової системи, станом грошово-кредитного ринку та банківської сфери. Управління грошово-кредитною сферою є важливою частиною загальнодержавного регулювання економічних та соціальних відносин в Україні.

Основними завданнями грошово-кредитної політики в умовах сьогодення є такі: забезпечення стабільності національної економіки, недопускання росту інфляції, забезпечення зайнятості населення. Дефініція «монетарна політика» інколи використовується як синонім поняття «грошово-кредитна політика». Під монетарною політикою розуміється спроможність грошово-кредитної системи впливати на пропозицію грошей та на відсоткову ставку, а, відповідно, через неї – на інвестиції та реальний дохід [1].

Формування ефективної грошово-кредитної безпеки країни є також одним із основних завдань грошово-кредитної політики.

Висвітлення проблематики економічної та фінансової безпеки країни знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних і закордонних вчених.

Значна увага, яка приділяється вказаним напрямкам досліджень, підтверджує їх актуальність та необхідність подальшого вивчення.

Відповідно до Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 р. № 1277, грошово-кредитна безпека є однією із основних підсистем фінансової безпеки, яка, в свою чергу, наряду з соціальною, продовольчою, макроекономічною, інвестиційно-інноваційною, зовнішньоекономічною, енергетичною, демографічною та виробничою утворює систему економічної безпеки національної економіки. Якщо проаналізувати

вагові коефіцієнти підсистем фінансової безпеки, які наведені в цьому ж документі, то бачимо, що грошово-кредитна безпека займає друге місце серед шести. А це вказує на високий вплив грошово-кредитної безпеки на фінансову безпеку України.

Структура фінансової безпеки України згідно Методичних рекомендацій та місце, яке займає грошово-кредитна безпека у її системі, представлені на рис. 1.1.

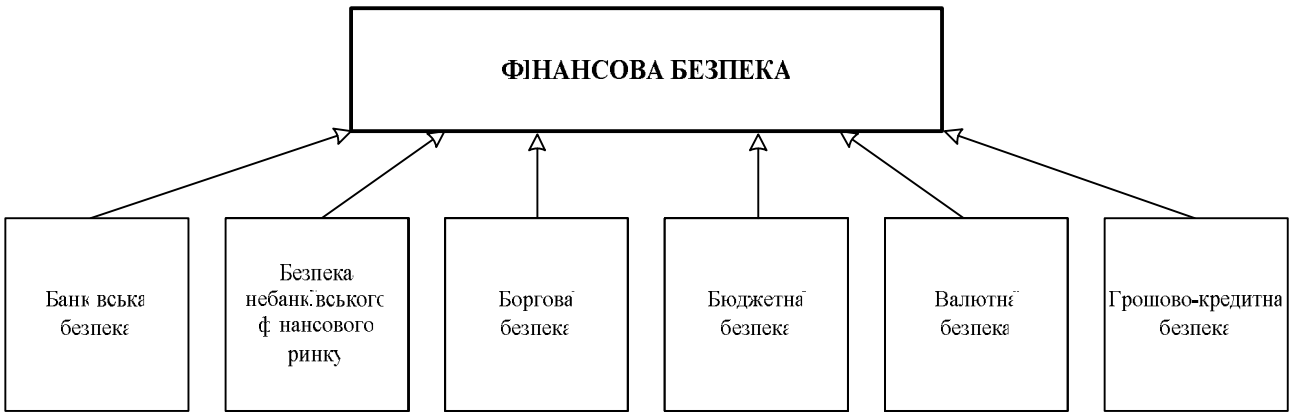

Рис. 1.1. Місце грошово-кредитної безпеки у системі фінансової безпеки України

Відповідно до цього документу «грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки» [2].

Дячек С.М. використовує таке визначення: «грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи країни, який характеризується економічним зростанням, стійкістю грошової одиниці, стабільністю її купівельної спроможності та таким рівнем інфляції, що сприяє зростанню реальних доходів населення» [3].

Інші науковці використовують таку дефініцію: «грошово-кредитна

безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення».

Як бачимо, існує багато підходів до визначення грошово-кредитної безпеки, проте вони дещо різняться між собою. Деякі науковці є прихильниками широкого підходу, за якого до монетарної політики належить комплекс заходів держави у грошовій сфері, включаючи ті, котрі здійснюються за, і без участі центрального банку, зокрема:

– регулюванняекономічногозростання;

– стримуванняінфляції;

– забезпеченнястабільностігрошовоїодиниці;

– забезпеченнязайнятостінаселення;

– вирівнюванняплатіжногобалансу;

– підвищення ліквідності та кредитоспроможності банківських інститутів;

– забезпечення соціального захисту населення тощо.

Трапляються і вузькі трактування грошово-кредитної безпеки, наприклад, як сукупності засобів впливу на пропозицію грошей чи валютні курси. На нашу думку, такий підхід є не зовсім коректним, оскільки, у такому випадку, механізм монетарної політики зводиться лише до одного з можливих варіантів її проведення, коли за ціль обирається, наприклад, стабілізація валютного курсу. По суті, грошово-кредитна політика націлена як на економічні, так і на суспільні цілі.

Звернемо увагу також і на існуючі теоретичні підходи щодо трактування поняття “безпека”, адже вивчення термінології відіграє значну роль для будь-якого дослідження.

В різних наукових працях поняття “безпека” трактується як:

– відсутність небезпеки;

– збереження, надійність;

– механізм, стан і самостійне, достатньо автономне явище, яке в

більшості визначає умови, життєві можливості, майбутнє будь-якого зв'язаного з ним об'єкта;

– стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз;

– стан, за якого не загрожує небезпека, існує захист від небезпеки

– відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю нанесення будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, а також оточуючому зовнішньому середовищу.

Узагальнюючи наведені визначення, можна зробити висновок, що безпека у широкому сенсі виступає як стан, при якому об'єкт надійно захищений від впливу негативних чинників та існують достатні умови для забезпечення його життєдіяльності і розвитку. Аналіз різноманітних напрямків монетарної політики та визначення сутності категорії "безпека" дозволяє, власне, перейти до формулювання визначення грошово-кредитної безпеки держави. Отже, грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи країни, який характеризується економічним зростанням, стійкістю грошової одиниці, стабільністю її купівельної спроможності та таким рівнем інфляції, що сприяє зростанню реальних доходів населення.

У Методичних рекомендаціях оцінку грошово-кредитної безпеки України пропонується виконувати на основі критеріїв та показників, що її характеризують. На законодавчому рівні до цих показників відносяться такі:

– питома вага готівки поза банками;

– різниця між процентними ставками за кредитами та процентними ставками за депозитами;

– рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами відносно індексу споживчих цін;

– частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам;

– питома вага довгострокових кредитів;

– загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни [**Помилка! Закладку не визначено.**].

Безпека грошово-кредитного сектора є самостійним структурним елементом в системі фінансової безпеки держави, оскільки в грошово-кредитній сфері існують чинники, що становлять їй загрозу. Саме фінансова природа кризових явищ та їх монетарний характер обумовлюють необхідність оцінки сучасного рівня грошово-кредитної безпеки держави, яка здійснюється на основі аналізу макроекономічної та фінансової ситуації, аналізу процесів, що відбуваються на грошово-кредитному ринку.

Держава створює загальні умови для реалізації цих відносин, формує нормативно-законодавчу базу, визначає загальну орієнтацію функціонування фінансово-кредитних установ і законодавчі основи здійснення грошової емісії та випуску цінних паперів.Основною метою цієї політики є допомога економіці в досягненні загального рівня виробництва, що характеризується повною зайнятістю і стабільністю цін.Державне регулювання грошової сфери в ринковій економіці означає сукупність заходів, які проводить держава в грошовому обігу з метою забезпечення сталості національної валюти, стримування інфляційного процесу і гнучкого забезпечення грошовою масою потреб сфери обігу.

Структура грошово-кредитної безпеки України представлена на рис. 1.2.

Рис.1.2. Структура грошово-кредитної безпеки України

Правове регулювання грошово-кредитної сфери України здійснюється на основі Конституції України, Законів «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» та деякі інші нормативно-правові акти.

Грошово-кредитна політика — це комплекс взаємозв'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених соціально-економічних цілей, заходів щодо регулювання грошового ринку, які здійснює держава через центральний банк країни. У такому визначенні сутність грошово-кредитної політики пов'язується з певними суспільними цілями, з певним монетарним механізмом їх досягнення (регулювання грошового ринку), із конкретною інституційною структурою, відповідальною за її проведення. Кожний із цих атрибутів конкретизується в законодавчих та нормативних актах держави.

Пов'язування грошово-кредитної політики з регулюванням грошового ринку означає визнання впливу її не тільки на пропозицію грошей, як це часто допускається в літературі, а й на попит на гроші. І хоча механізм регулятивного впливу на грошовий попит недостатньо розвинутий і досліджений, це не може бути підставою для виключення його зі сфери впливу грошово-кредитної політики. Особливо це важливо для країн із перехідною економікою, де попит на гроші є слабо розвинутим і потребує регулятивної підтримки.

У літературі застосовуються й інші підходи до визначення сутності грошово-кредитної політики. Представники одного з них трактують монетарну політику надто вузько — як урядову політику впливу на кількість грошей в обороті[16]. Представники іншого підходу визначають її надто розширено — як один із секторів економічної політики вищих органів державної владиhttp://buklib.net/books/26421/ - _ftn2 [17]. У першому випадку механізм монетарної політики обмежується лише впливом на кількість грошей і явно збіднюються його результативні можливості, у другому — не визначено специфічного характеру монетарної політики, її відмінностей від інших секторів економічної політики, її особливого механізму впливу на економічні процеси.

Найбільш прийнятним є наведене вище визначення, яке відносить до грошово-кредитної політики ті заходи та дії регулятивного характеру, які здійснюються безпосередньо центральним банком чи за його участі та реалізуються через грошовий ринок у всіх його складових та різновидах, включаючи валютний ринок. За такого підходу грошово-кредитна політика набуває чітких, економічно обумовлених обрисів, внутрішньо єдиної інституційної основи, яка охоплює грошовий ринок і банківську систему. У такому трактуванні грошово-кредитна політика являє собою комплексний, організаційно оформлений регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю в економічній системі. Саме в цьому розумінні ми використовуватимемо в подальшому поняття грошово-кредитної політики.

Сама назва цієї політики як грошово-кредитної зумовлена двома чинниками, які традиційно використовувалися в регулятивній практиці центральних банків:

- спрямуванням її на регулювання грошової маси (пропозиції грошей) через емісійний механізм;
- забезпеченням регулювання пропозиції грошей через кредитний механізм.

Але в сучасних умовах у практиці регулювання пропозиції грошей з'явився ще один (і досить могутній) чинник впливу на масу грошей — валютний механізм, що реалізується через валютну, в тому числі курсову, політику. Тому традиційна назва регулятивного механізму (грошово-кредитна політика) не відображає всієї різноманітності процесів, які там відбуваються. Зокрема, поза межами цієї назви залишаються процеси впливу на пропозицію грошей через валютний ринок і курсову політику. На цьому тлі видається більш логічною назва «монетарна політика», яка широко застосовується в зарубіжній літературі. У межах такої назви можуть вільно співіснувати всі три складові регулятивного механізму: емісійно-грошова, кредитна і валютнаhttp://buklib.net/books/26421/ - _ftn3 [20]. Більше того, така назва краще виражає внутрішню єдність цього (регулятивного) механізму, його

моноспрямованість на підтримання пропозиції грошей на рівні, адекватному попиту на грошіhttp://buklib.net/books/26421/ - _ftn4.

Ключовим суб'єктом монетарної політики є держава, яка відповідає за створення в країні найсприятливіших для економічного і соціального розвитку монетарних умов. Цю місію держави виконують через уповноважені органи — центральні банки, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, інституції страхування банківських депозитів тощо. Певна роль надається також загальним органам державного управління — урядам, їх окремим структурам: міністерствам фінансів, економіки, казначействам тощо. Проте провідна роль у розробленні та реалізації монетарної політики належить центральним банкам.

В Україні головною уповноваженою державою інституцією, яка відповідає за розроблення і реалізацію монетарної політики, є Національний банк України. Як передбачено Конституцією України (Ст. 100), Рада НБУ самостійно розробляє і затверджує Основні засади грошово-кредитної політики на кожний рік та здійснює контроль за її проведенням. Реалізує ж завдання грошово-кредитної політики безпосередньо апарат НБУ в процесі своєї повсякденної діяльності.

Об'єкти монетарної політики можна розділяти на віддалені (кінцеві) та наближені (безпосередні). Віддаленими є реальний сектор економіки та соціальна сфера, адже саме задля забезпечення їх належного розвитку здійснюється грошово-кредитне регулювання. Безпосередніми об'єктами виступають ті змінні грошового ринку, через які монетарні імпульси здійснюють вплив на віддалені об'єкти. Це, зокрема, маса грошей, цінагрошей, валютний курсhttp://buklib.net/books/26421/ - _ftn5. На масу грошей вплив здійснюється через зміну пропозиції грошей, на ціну грошей та валютний курс — через зміну попиту і пропозиції грошей.

Успішне грошово-кредитне регулювання ринкової економіки можливе за наявності в країні відповідної інституційної основи. Ключовими складовими її є банківська система і грошовий ринок.

Формування монетарної політики як дуже важливого і складного механізму економічного регулювання ставить ряд вимог до банківської системи щодо рівня розвитку її інфраструктури та якості функціонування.

Основними з таких вимог є:

- дворівнева побудова банківської системи, за якої одному з банків надається статус центрального з монопольним правом емісії грошей. На центральний банк покладається функція вироблення та реалізації монетарної політики;
- законодавче та фактичне забезпечення незалежності центрального банку від державних органів виконавчої та законодавчої влади, достатньої для проведення ним самостійної монетарної політики;
- законодавче закріплення за центральним банком статусу резервної структури банківської системи в цілому з наданням йому права регулювати резервні фонди всіх банків другого рівня;
- законодавче надання центральному банку статусу кредитора останньої інстанції для банків другого рівня та статусу фінансового агента уряду;
- широкий розвиток мережі банків другого рівня, достатньої для повного забезпечення попиту економічних суб'єктів на позичкові кошти;
- створення системи державного регулювання та нагляду за роботою банків другого рівня, що гарантує функціональну поведінку останніх у межах, визначених монетарною політикою центрального банку;
- забезпечення високого рівня довіри до банківської системи загалом через досягнення стабільності кожного окремого банку.

Розбудова банківської системи відповідно до цих вимог розпочалася в Україні в 1991 р. із прийняттям закону «Про банки і банківську діяльність». За минулий час досягнуті певні успіхи в розв'язанні цього надзвичайно складного завдання, що дало можливість Національному банку України формувати свою монетарну політику, першим і найвідчутнішим результатом якої стало приборкання гіперінфляції, зниження інфляції до прийнятного рівня.

Грошовий ринок як другий елемент інституційної основи монетарної політики створює те середовище, в якому формуються і реалізуються методи та інструменти монетарної політики. Чим це середовище сприятливіше, тим ефективнішою буде дія останніх. Навіть здатність банків здійснювати грошово-кредитне регулювання значною мірою залежить від розвитку грошового ринку, оскільки вони є головними посередниками на ньому.

Проведення ефективної монетарної політики ставить перед грошовим ринком такі вимоги:

- досягнення високого рівня його структуризації, за якого успішно функціонують усі складові цього ринку — кредитний ринок із сегментами ринку грошей та ринку капіталу, міжбанківський ринок, ринки державних і корпоративних цінних паперів, валютний ринок;
- достатній рівень лібералізації всіх секторів грошового ринку для забезпечення вільного переміщення грошей, вільного доступу на ринки всіх економічних суб'єктів, формування реального співвідношення попиту і пропозиції в кожному із секторів та забезпечення реального зв'язку між відповідними ціновими індикаторами — ставкою банківського процента, доходу з цінних паперів, обмінного курсу валют;
- вільний доступ усіх комерційних банків на будь-який сектор грошового ринку;
- наявність широких зовнішньоекономічних зв'язків, забезпечення конвертації національної валюти, проведення реальної курсової політики.

За таких умов центральний банк одержує широкі можливості для проведення монетарної політики на ринкових засадах, забезпечення переважно економічного впливу на суб'єктів ринку та максимально високої ефективності монетарних заходів. Зокрема, лише за достатнього розвитку ринку державних цінних паперів центральний банк може широко здійснювати операції на відкритому ринку з метою регулювання маси грошей в обігу. З іншого боку, широкий розвиток кредитної функції комерційних банків, міжбанківського кредитування та кредитування центральним банком комерційних створюють

достатню базу для проведення реальної облікової політики. Адже якщо комерційні банки мають можливості купувати кошти на міжбанківському чи міжнародному ринках за доступною ціною, вони не погодяться одержувати позички в центральному банку за завищеною ціною, і навпаки.

Механізм грошово-кредитної політики в Україні остаточно сформувався в інституційному аспекті з прийняттям у 1999 р. Закону «Про Національний банк України». Цим законом у системі НБУ створено окрему самостійну структуру — Раду НБУ, яка є одним з двох керівних органів центрального банку (Рада та Правління) і призначена насамперед для визначення та формування грошово-кредитної політики. Зокрема, у ст. 9 цього Закону сформульовані такі повноваження Ради у сфері грошово-кредитної політики:

- розроблення Основних засад грошово-кредитної політики;
- здійснення контролю за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики;
- надання рекомендацій Правлінню НБУ стосовно внесення змін у певні напрями діяльності НБУ з метою успішного виконання Основних засад грошово-кредитної політики;
- застосовування відкладального вето щодо окремих рішень Правління НБУ, виконання яких може суперечити Основним засадам грошово-кредитної політики;
- внесення рекомендацій Кабінету Міністрів України щодо поліпшення впливу на стан грошово-кредитної сфери через його податкову політику і політику державних запозичень.

Якщо враховувати, що цим же Законом (ст. 14) на Правління НБУ покладено функцію забезпечення реалізації грошово-кредитної політики згідно з її Основними засадами, то стає зрозумілим, що визначальна роль щодо формування грошово-кредитної політики належить Раді НБУ. А оскільки Рада НБУ формується окремо від Правління НБУ, на дещо інших засадах, і безпосередньо не підпорядковується ні Голові НБУ, ні його Правлінню, то

виникає певний дуалізм у нормативно-організаційному забезпеченні грошово-кредитної політики в Україні, що може негативно впливати на її ефективність.

Єдиним нормативним документом, який регламентує параметри грошово-кредитної політики в країні, є Основні засади грошово-кредитної політики. Його розробляє і затверджує Рада НБУ на кожний наступний рік до 15 вересня поточного року, після чого вносить в порядку інформування Верховній Раді та надає Правлінню НБУ для визначення і проведення грошово-кредитної політики.

Основні засади грошово-кредитної політики розробляються на підставі показників прогнозів економічного і соціального розвитку України, проектів зведеного та державного бюджетів України на плановий рік, аналізу очікуваних результатів монетарної політики за рік, що передує прогнозованому. Зазначені показники НБУ одержує від Мінекономіки та Мінфіну своєчасно, в узгодженні з Кабінетом Міністрів строки (табл. 9.3).

Велике значення для розроблення Основних засад має також аналіз та оцінювання економічного і соціального розвитку країни за минулий та поточний роки, стану розвитку основних секторів економіки (нефінансових підприємств, домашніх господарств, державних фінансів, фінансового сектору), стану грошового ринку, включно з валютним, динаміки розвитку основних монетарних показників та використання окремих монетарних інструментів.

Усі прогнозні, розрахункові та аналітичні матеріали, необхідні для складання Основних засад, розробляють і подають Раді НБУ відповідні структурні підрозділи НБУ. Зокрема, Департамент економічного аналізу, досліджень і прогнозування та Економічний департамент розробляють матеріали з аналізу економічного і соціального розвитку України за попередні роки та перспектив на прогнозний рік. Департамент монетарної політики розробляє аналітичні матеріали та пропозиції щодо основних параметрів грошово-кредитної політики, стану грошового ринку, механізмів та інструментів грошово-кредитного регулювання на прогнозний рік. Департамент валютного регулювання розробляє аналітичні матеріали та пропозиції щодо

стану валютного ринку і перспектив валютно-курсової політики. Аналогічні матеріали щодо готівкового обігу розробляє і подає Раді НБУ Департамент готівково-грошового обігу. У разі необхідності можуть залучатися до цієї роботи й інші підрозділи НБУ.

Наосновіодержанихматеріаліввідпідрозділів НБУтавласнихпрогнознихіаналітичнихрозрахунківфахівціРадиНБУскладаютьпроектОсновнихзасадгрошово-кредитноїполітикинавідповіднийрік. У ньому передбачаються такі напрями:

- огляд макроекономічної та фіскально-бюджетної ситуації в країні за попередній та поточний роки з оцінкою основних економічних та соціальних проблем, що мали вирішальний вплив на грошово-кредитну сферу, у тому числі на перспективу;
- оцінювання можливих змін у зовнішній та внутрішній політиці, в зовнішньоекономічній ситуації, що можуть мати відчутний вплив на економіку та грошово-кредитну сферу в прогнозному році;
- параметри за основними показниками грошово-кредитної політики на плановий рік та прогноз на три наступні роки (індекс споживчих цін, монетарна база, грошова маса, обмінний курс гривні до долара США);
- визначення кінцевої та проміжних цілей грошово-кредитної політики на плановий рік та майбутній період.

Одночасно з розробленням Радою НБУ проекту Основних засад і на основі його показників Правління НБУ розраховує прогнозні значення індикаторів грошово-кредитної політки на майбутній рік. При визначенні цих індикаторів проводиться додаткова перевірка реальності параметрів основних показників грошово-кредитної політики, і на цій підставі можуть вноситися зміни в проект Основних засад, розроблених Радою НБУ. Такий порядок відкриває можливість дещо підвищити роль Правління НБУ у формуванні Основних засад грошово-кредитної політики. Тим більше, що подані Правлінням НБУ індикатори Рада банку не затверджує, а бере до відома і включає в Основні засади як додаток [19].

Після затвердження Радою НБУ Основні засади грошово-кредитної політики публікуються у «Віснику Національного банку», з тим щоб довести наміри центрального банку в монетарній політиці до відома всіх суб'єктів грошово-кредитного та валютного ринків.

Важливу роль у реалізації грошово-кредитної політики відіграє систематичний контроль за виконанням затверджених параметрів показників та індикаторів Основних засад. Такий контроль здійснює Рада НБУ на основі звітних матеріалів з виконання всіх показників та індикаторів, які щоквартально подає їй Правління НБУ. За результатами аналізу цих матеріалів Рада НБУ може вносити зміни або доповнення до Основних засад та приймати інформаційні повідомлення (заяви) для інформування органів влади і громадськості про стан справ у монетарній сфері [20].

Ефективність монетарної політики в Україні залишається недостатньою, що проявляється в істотних відхиленнях фактичних параметрів монетарних показників від запланованих в Основних засадах грошово-кредитної політики.

Відхилення по показниках грошової маси протягом тривалого часу проявилися в істотному перевищенні фактичного обсягу над прогнозованим, що могло бути наслідком заниження прогнозованих показників на стадії розробки Основних засад грошово-кредитної політики. Особливо помітне таке заниження в 1999—2003 рр. У 1999 р. прогнозувався приріст грошової маси на 10 %, а фактично приріст становив 40,5 % — у 4 рази більше. При цьому за показником інфляції прогнозований і фактичний рівні майже збіглися.

Проте і на 2000 р. НБУ запланував зростання грошової маси лише на 18 %, а фактично воно становило 45,2 %. Ще виразніше проявилося заниження прогнозу по грошовій масі в 2001 р., коли приріст грошової маси запланували на 19,0 %, а фактично він становив 42,0 %. Подібна ситуація мала місце і в 2002—2003 рр. за умови, що рівень інфляції всі ці роки поступово знижувався. Лише на 2004 р. було заплановано відносно реальне зростання грошової маси — 32—39 %.

Таку ситуацію з прогнозуванням маси грошей можна пояснити явною недооцінкою фахівцями НБУ важливості ремонетизації економіки України як окремого монетарного завдання в сучасних умовах. Не випадково в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2004 р. це завдання навіть не згадується. І взагалі у практиці розроблення цього базового документа з монетарного управління в Україні не приділяється належної уваги прогнозуванню попиту на гроші, зміні чинників, які визначають його динаміку. Зокрема, в Основних засадах на 2004 р. попит на гроші як чинник зміни маси грошей зовсім не аналізувався.

Не досить чітко визначаються в Основних засадах і цілі грошово-кредитної політики. Як монетарні цілі затверджуються чотири показники: інфляція, монетарна база, грошова маса та обмінний курс гривні до долара США (з 2001 р.). Як основна мета (стратегічна ціль) грошово-кредитної політики неодноразово проголошується підтримання стабільності гривні, якій (меті) підпорядковуються інші (проміжні) цілі. Проте прогнозована динаміка монетарних показників не підтверджує цієї тези. Індекс інфляції до 2002 р. прогнозувався на досить високому рівні (більше 10 %) і неодноразово змінювався протягом року, тобто критерій стабільності не витримувався. Зате обмінний валютний курс гривні до долара США (прогнозний і фактичний) був відносно стабільним протягом тривалого періоду. Це свідчить про більш значущу роль цього показника в цільовій спрямованості грошово-кредитної політики порівняно з показником інфляції. Тому і в Основних засадах доцільно було б більш чітко сформулювати стабілізаційну спрямованість політики, поставивши в її основу валютний курс, а не індекс інфляції, як це фактично має місце.

Виникають проблеми і з загальним визнанням (експліцидністю) монетарних цілей. В Основних засадах ніде не вказується, що затверджені монетарні завдання є загальнодержавними, виконанню яких повинні підпорядковувати свої зусилля всі гілки влади, у тому числі уряд. Тому на практиці мали місце випадки, коли уряд під час розроблення державного

бюджету використовував не той рівень інфляції, який був затверджений в Основних засадах грошово-кредитної політики. Зі свого боку НБУ в Основних засадах нічого не зазначає щодо ув'язки монетарних цілей з загальноекономічними цілями, зокрема зі зростанням виробництва та зайнятості, за досягнення яких відповідальність несе уряд. Така невизначеність і суперечливість знижує роль грошово-кредитної політики взагалі та Основних засад як її нормативно-правової основи.

Тому подальше вдосконалення методології та практики визначення та формування грошово-кредитної політики в Україні є надзвичайно актуальним і складним завданням і буде залишатися такою ще тривалий час.

1.2. Чинники та загрози грошово-кредитної безпеки

Основне завдання монетарної політики Національного банку України – забезпечення стабільності гривні. Направленість грошово-кредитної політики на недопускання зростання інфляції – це підтримання динаміки монетарних агрегатів, яка вдовольняє попит на гроші та, водночас, не складає небезпеки для збільшення цін [4].

До чинників забезпечення грошово-кредитної безпеки країни можна віднести такі умови:

– достатній обсяг обігових коштів підприємств для забезпечення їх нормального функціонування;

– відсутність бартеру у розрахунках між підприємствами і їх заборгованість бюджету;

– відсутність заборгованості підприємств перед бюджетом;

– рівень кредиторської та дебіторської заборгованості не повинен перевищувати встановлені норми;

– збільшення обсягів безготівкових розрахунків при сплаті населення за

товари та послуги та в народному господарстві;

– зменшення обсягів тіньової економіки;

– емісія не повинна перевищувати встановлені норми;

– рівень грошового обігу іноземної валюти (доларизації) не повинен перевищувати 10 % обсягу грошового обігу національної валюти;

– введення в обіг вітчизняних валютних коштів із-за кордону;

– стабільність цін;

– збереження балансу між грошовими доходами та витратами;

– відсутність заборгованості по заробітній платі, пенсіях та соціальних виплатах.

До основних загроз грошово-кредитної безпеки можна віднести такі [21, 22]:

– обмежувальну природу монетарної політики, спрямованість її тільки на зменшення інфляції, а не на вирішення потреб економічного зростання, і як наслідок зменшення попиту та збільшення безробіття;

– незначний рівень монетизації економіки. Монетизація тісно зв’язана із економічними та соціальними процесами, які проходять в державі. Вона неодмінно має бути пов’язана з вартістю товарів та послуг, створених в економіці; темпами обороту грошей; розміром попиту і пропозиції на гроші та товари; ситуацією на фінансовому і товарному ринках. При збільшенні рівня інфляції рівень монетизації зменшується, а при зниженні інфляції та фінансовій стабільності – рівень монетизації зростає та стабілізується. Коли в країні дуже низький рівень монетизації на неї чекають: стагнація товарного, фондового та валютного ринків; криза збуту та платежів; збільшення бартеру при товарному обігові та накопичення невеликих обсягів заощаджень, і як результат – інвестицій [5];

– високу частку готівки у загальному об’ємі грошової маси. Велика питома вага готівки (більше 40 %) вказує на недовіру до банків. Тобто існують суттєві ризики, що пов’язані із заощадженням грошей у банківських установах. Також це може викликати тінізацію економіки, яка спричиняє ускладнення контролю за грошовими агрегатами та пропозицією грошей в цілому з боку НБУ;

– високу інфляцію. Значний рівень інфляції у країні викликає зменшення темпів зростання реальних доходів населення; збільшення вартості кредитних ресурсів; зменшення обсягів заощаджень. Держава може втрачати цінові конкурентні позиції;

– розбалансованість товарного та грошового ринків, що викликає збільшення обсягів кредиторської та дебіторської заборгованості;

– швидкі темпи обороту грошової маси. При незбалансованості економіки пришвидшення обороту грошової маси може виступати додатковим інфляційним фактором, якщо грошовий попит переганяє товарну пропозицію;

– слабкий вплив облікової ставки НБУ на вартість кредитів комерційних банків [6];

– занадто високі процентні ставки за кредитами або їх дуже швидке збільшення;

– випереджаюче збільшення попиту на фінансові ресурси порівняно із збільшенням пропозиції (перевищення кредитів над депозитами);

– брак дієвої банківської безпеки;

– слабкий розвиток банківської системи, незначний рівень її капіталізації, відсутність страхування кредитів і депозитів;

– надмірно ризиковану кредитну політику комерційних банків;

– слабке регулювання банківської діяльності на законодавчому рівні.

Сьогодні однією із значних загроз для грошово-кредитної безпеки України також є зростаюча «доларизація» економіки держави. Вона проявляється у витісненні національної грошової одиниці та заміні її більш стабільною іноземною валютою.

Основні причини доларизації економіки Україні:

– недосконала законодавча та нормативна бази відносно використання іноземної валюти у грошовому обороті;

– низька довіра населення до національної валюти;

– девальвація гривні та високі інфляційні очікування;

– низька розвиненість ринку державних цінних паперів;

– велика кількість іноземних банків;

– державні кредити в іноземній валюті;

– великі обсяги валютних надходжень в Україну від працюючих за кордоном.

Сьогодні, в умовах загостреної кризи та швидкого падіння довіри до банківської системи, в Україні відмічається значне вилучення іноземної валюти з банківського обігу та збереження її на руках у населення [23].

Найбільш негативним наслідком доларизації для української економіки є скорочення впливу Національного банку України на грошово-кредитну політику, що значно впливає на ефективність монетарної політики (через обмеженість монетарних важелів управління).

Як відмічалося вище, одним із основних завдань грошово-кредитної політики країни є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Національним банком для підвищення конкурентоспроможності української економіки та спроможності фінансової системи протистояти зовнішнім впливам було прийнято перехід до гнучкого валютного курсу, що відбилося на його динаміці.

В сучасних умовах такі вчинки регулятора будемо вважати виправданими, через те, що витрачати валютні запаси на підтримання національної грошової одиниці, з огляду на їх вагоме скорочення, стає все

більш складним. Політика фіксованого обмінного курсу (режим валютного таргетування) проводилася в Україні останні 15 років, але в рамках співпраці з Міжнародним Валютним Фондом українська влада взяла зобов'язання додержуючись плаваючого обмінного курсу поступово переходити до режиму таргетування інфляції [7].

Усі загрози, що впливають на грошово-кредитну безпеку держави, можна розділити на внутрішні й зовнішні. Внутрішні загрози включають загрози на мікро- і мезоекономічному рівні, а зовнішні – на макроекономічному.

До внутрішніх загроз відносяться ризики, які перебувають під контролем країни, і на які вона має вплив. До них відносять політичні, економічні, демографічні, соціально-культурні фактори.

Зовнішні загрози – це загрози, на які країна не має прямого впливу, тому їх вплив потрібно враховувати при реалізації своєї політики. До них відносять зовнішньоекономічні фактори та глобальні політичні, економічні та екологічні процеси, які впливають на національну конкурентоспроможність та безпеку [8].

На нашу думку, можна виділити такі найбільш вагомі внутрішні ризики:

– збільшення зовнішнього боргу та можливість загострення фінансової кризи;

– збільшення дефіциту зведеного бюджету та малоефективна бюджетна політика щодо формування доходів та витрат бюджету;

– корупція у державних органах влади та збільшення тіньової економіки;

– неефективність законодавства та військовий конфлікт на сході України;

– непереконлива інвестиційна активність та нестабільність національної грошової одиниці;

– експорт товарів переважно сировинного та низько-технологічного

характеру;

– слабка соціальна орієнтованість економіки та зниження купівельної спроможності населення.

До найважливіших зовнішніх загроз, на нашу думку, можна віднести:

– зростання залежності України від іноземних кредитів та збільшення зовнішньої заборгованості;

– нецілеспрямована зовнішньоекономічна політика України;

– залежність економіки України від імпорту товарів та відсутність умов для забезпечення експортної активності.

Всі наведені загрози мають різнобічний вплив на грошово-кредитну безпеку та їх нейтралізація може виконуватися різними методами.

Зважаючи на те, що грошово-кредитна політика здійснює потужний вплив на економічні процеси в державі, виникає необхідність у дослідженні основних індикаторів оцінки безпеки грошово-кредитного сектору.

Характерною особливістю проміжних цілей є те, що вони встановлюються на тривалі часові інтервали, протягом яких можуть бути реалізовані. Так, пожвавлення кон’юнктури ринку у зв’язку зі зростанням маси грошей чи зниженням процентних ставок у короткостроковому періоді може спричинити зростання попиту і цін. І лише за умови, що ці заходи активізують інвестиції, зростання виробництва, буде забезпечене збільшення пропозиції, яке зупинить зростання цін і стабілізує їх. Проте для цього потрібен тривалий проміжок часу.

1.3. Національні фінансові інтереси у грошово-кредитній сфері

Національні фінансові інтереси – життєво важливі економічні та фінансові цінності держави як носія суверенітету, визначальні фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність і

прогресивний розвиток країни [9].

Найважливішими функціями держави є забезпечення національних фінансових інтересів та економічної безпеки країни. Їх здійснення посилюватиме позиції країни у міжнародному співтоваристві.

Характерними ознаками тактичних цілей є короткостроковість, реалізація їх оперативними заходами виключно центрального банку, багатоаспектність, єдність і певна суперечливість. Ці особливості істотно ускладнюють вибір і механізми реалізації тактичних цілей. Так, якщо зміна маси грошей впливає на зміну сукупного попиту і торкається всієї макроекономіки, то зміни процентної ставки та валютного курсу можуть впливати не тільки на сукупний попит, а й на інтереси певних груп економічних суб'єктів, і зумовлювати структурні зміни в економіці. Тому успіх розв'язання багатьох регулятивних завдань залежить від правильного поєднання зазначених тактичних цілей: змінами процентної ставки чи валютного курсу можна локалізувати інфляційний ефект від зростання маси грошей в обігу [24].

Пріоритетні національні інтереси України у фінансовій сфері наведені нижче:

– зміцнення взаємозв'язків фінансово-бюджетної політики і основних напрямів соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць;

– забезпечення бюджетної дієздатності країни;

– забезпечення грошово-кредитної та валютно-курсової стабільності;

– укріплення банківської системи, зростання національних заощаджень одночасно із збільшенням рівня монетизації та капіталізації національної економіки;

– укріплення інвестиційного потенціалу та зростання інноваційної активності національних підприємств;

– проведення реформ фінансового ринку та забезпечення незалежності української економіки від міжнародних фінансових ринків;

– зменшення впливу світових фінансових криз на фінансову систему

держави;

– виведення економіки із «тіні».

Головним суб'єктом монетарної політики є держава, яка через свої представницькі органи впливає та регулює грошово-кредитну сферу. До таких органів належать Національний банк України з відповідними йому функціями провідника грошово-кредитної політики держави, різноманітні урядові структури, наглядові органи, комерційні банки, великі установи, страхові компанії тощо.

До об'єктів грошово-кредитної політики відносяться: ринок грошей, грошовий обіг та ринок позичкових коштів, від яких залежить динаміка основних економічних показників розвитку держави. Механізми грошово-кредитного регулювання можуть позначатися на таких інструментах грошового ринку, як пропозиція грошей, ставка процента, валютний курс, швидкість обігу грошей тощо. Їх вибір залежить від зовнішніх факторів та економічної і політичної ситуації в країні.

Проблема забезпечення безпеки діяльності як суб'єктів господарювання, так і країни в цілому, постала перед Україною дуже актуально сьогодні. Це пов'язане із негативними зовнішніми та внутрішніми факторами, які завдали значного підриву економіці країни. Тому нині виникла необхідність зміцнення економічної безпеки України. А оскільки однією з головних складових економічної безпеки є фінансова, а грошово-кредитна безпека, в свою чергу, є основною у фінансовій безпеці, то, в першу чергу, потрібно впроваджувати заходи щодо її зміцнення. Для вибору дієвих інструментів зміцнення грошово-кредитної безпеки, перш за все, необхідно визначити її сучасний стан в Україні.

Держава для забезпечення грошово-кредитної безпеки економіки в межах монетарної політики намагається впливати на економічні процеси в країні, використовуючи при цьому різноманітні важелі та елементи грошово-кредитного регулювання, а саме [10]:

– емісію грошей та закони грошового обігу;

– розмір грошової маси та грошові агрегати;

– мобілізацію коштів банківськими установами та розміщення грошової маси в економіці;

– визначення облікової ставки та ставки рефінансування, процентних ставок банків;

– виконання операцій з цінними паперами;

– резервування коштів банками та інші.

Хід регулювання процесів забезпечення грошово-кредитної безпеки в Україні поділяється на два етапи.

На першому етапі, відповідно до визначених урядом повноважень, Національний банк України впроваджує заходи стосовно регулювання зазначених вище елементів та важелів грошово-кредитної політики.

На другому етапі здійснюється вплив цих змін на ділову активність суб'єктів, ціноутворення, інвестування капіталу, зайнятість, попит споживачів та інше.

Головні елементи грошово-кредитної політики країни базуються на макроекономічних показниках та загальних параметрах соціального та економічного розвитку України у певний період та включають затверджені Кабінетом Міністрів України прогнозні показники рівня інфляції, обсягу ВВП, платіжного та торгівельного балансів, розміру дефіциту державного бюджету та джерел його покриття [11].

Ефективність грошово-кредитних інструментів під час реалізації монетарної політики в цілому та для забезпечення грошово-кредитної безпеки зокрема зумовлена, в першу чергу, рівнем розвитку національної банківської системи [25].

Проаналізувавши інструменти монетарної політики в процесі забезпечення грошово-кредитної безпеки національної економіки України, ми дійшли висновку, що ефективність даних важелів залежить не тільки від таких факторів, як: гнучкість інструментів регулювання; швидкість їх дії; зворотність дії; відповідність одержаного результату наміченій меті, – але й від своєчасності їх використання. Цей чинник є досить актуальним для нашої

економіки, оскільки механізм забезпечення грошово-кредитної безпеки в Україні до цих пір перебуває ще у стані формування. Тому при виникненні різких фінансових коливань у глобальній економіці, якраз своєчасність використання того чи іншого важелю монетарної політики зможе стабілізувати становище в грошово-кредитній сфері.

Щоб зрозуміти місце і роль грошово-кредитної безпеки в системі фінансової та національної економічної безпеки потрібно відзначити такі аспекти:

– в ринкових умовах держава впливає на економічні процеси за допомогою монетарних інструментів, але використовуючи при цьому мінімальне адміністративне втручання;

– грошова пропозиція на ринку формулює цінову політику і таким чином позначається на рівні інфляції та сукупних витрат;

– при реалізації грошово-кредитних заходів процентна політика обумовлює розміри фінансової підтримки реального сектору економіки.

Отже, грошово-кредитна політика є елементом кон'юнктурної політики і через неї входить до структури загальноекономічної політики держави (рис. 1.3).

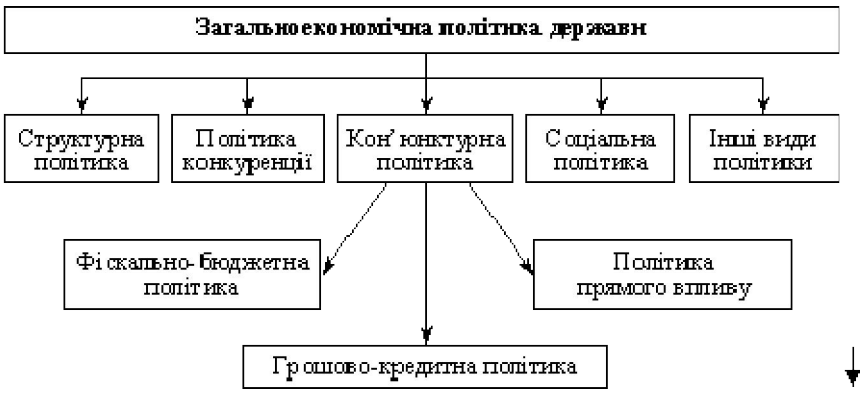

Рис. 1.3. Місце грошово-кредитної політики в загальноекономічній політиці

Головним завданням кон'юнктурної політики є забезпечення рівномірного розвитку економіки через згладжування коливань у кон'юнктурних процесах із метою досягнення загальноекономічної рівноваги та зростання обсягів виробництва. Таке згладжування може забезпечуватися засобами як монетарної, так і фіскально-бюджетної політики, або обома одночасно. Механізм взаємозв'язку монетарної та фіскально-бюджетної політики як складових кон'юнктурної політики показано на рис. 1.4.

Взаємозв'язок засобів фіскально-бюджетної та монетарної політики виявляється передусім у спільності цілей окремих їхніх груп. Так, пожвавлення ринкової кон'юнктури через підвищення сукупного попиту може бути забезпечене двома методами монетарної політики (зниженням облікової ставки та збільшенням пропозиції грошей) і двома методами фіскальної політики (зростанням бюджетних видатків та скороченням податків). Стримування ринкової кон'юнктури досягається зменшенням сукупного попиту під впливом тих самих чотирьох засобів (по два з кожного боку), але протилежного спрямування.

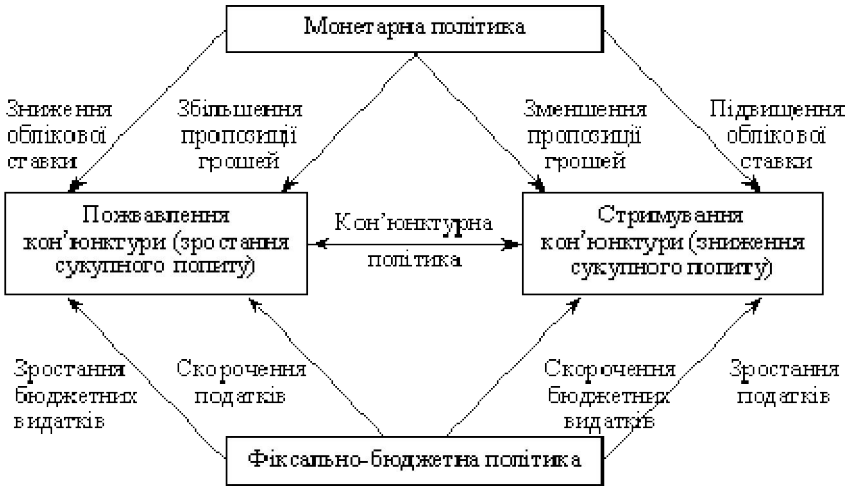

Рис. 1.4. Механізм взаємозв'язку монетарної тафіскально-бюджетної політики в межах кон'юнктурної політики

Крім спільності цілей, взаємозв'язок між засобами фіскальної та монетарної політики виявляється також у зв'язках механізмів їхньої дії. Так,

зниження облікової ставки як складової монетарної політики зумовлює відносне зростання дохідності державних цінних паперів та збільшення надходжень до бюджету від їх реалізації. Це, у свою чергу, сприяє зростанню бюджетних видатків або ж скороченню рівня оподаткування як факторів впливу на ринкову кон'юнктуру з боку фіскальної політики.

Наявність спільних цілей та зв'язку між механізмами фіскально-бюджетної та монетарної політики спричинюють на практиці «проблему вибору» та проблему «паралельного ефекту», тобто можливий вплив заходів фіскально-бюджетної політики на результативність монетарних заходів, і навпаки.

Вирішення «проблеми вибору» фіскально-бюджетних чи монетарних заходів впливу вимагає чіткого визначення переваг і недоліків кожної з цих складових кон'юнктурної політики.

Зазвичай до переваг заходів фіскально-бюджетної політики відносять:

- більш прямий і відчутний вплив на активність економічних суб'єктів порівняно з заходами монетарної політики;
- більша передбачуваність реакції ринкової кон'юнктури порівняно з монетарними заходами;
- коротший часовий лаг прояву результатів впливу на економічні процеси, ніж у монетарних заходів.

На противагу цим перевагам формулюються недоліки заходів монетарної політики: більша опосередкованість впливу, більш слабка відчутність і передбачуваність впливу, великий часовий лаг.

Насправді ці переваги та недоліки — суто абстрактні і на практиці не проявляються. Будь-які зміни в оподаткуванні чи в бюджетному фінансуванні вимагають внесення відповідних змін до чинного законодавства, а це, як правило, потребує тривалого часу. Нерідко зниження чи підвищення податків обговорюється урядами та парламентами роками, перш ніж реалізуються в законодавчі нормиhttp://buklib.net/books/26717/ - _ftn1. Це повністю нівелює лагову перевагу і пов'язані з нею інші переваги фіскально-бюджетної політики [26].

Зате такі недоліки фіскально-бюджетного регулювання, як без-еквівалентність, нормативно-правовий характер, обмежені стимулятивні можливості повністю проявляються на практиці і свідчать про переваги монетарного регулювання, яке цих рис позбавлене. Тому при виборі методів опосередкованого впливу на кон'юнктуру ринку перевага повинна віддаватися грошово-кредитним, а не фіскально-бюджетним засобам.

Не менш актуальною є і проблема «паралельного ефекту». Надмірна участь бюджетного механізму у формуванні сукупного попиту призводить до зниження ролі грошово-кредитного механізму в межах кон'юнктурної політики, послаблення його стимулюючого впливу на розвиток виробництва.

Таке «витіснення» грошово-кредитного механізму бюджетним з кон'юнктурної політики в Україні мало місце в 1996—1998 рр., коли для покриття надмірних бюджетних витрат відволікалася з фінансового ринку переважна маса грошових ресурсів, а для потреб кредитування їх не вистачало.

Подібне «витіснення» кредитного механізму можливе й опосередковано — через надмірне оподаткування економічних суб'єктів, унаслідок чого знижується їх кредитоспроможність та звужуються можливості банків впливати на формування сукупного попиту через розширення кредитування. Свої вільні ресурси вони змушені розміщувати в інші сфери — в державні цінні папери, в міжбанківські кредити та депозити, в тому числі закордонні, та ін.

Така ситуація спостерігалася в Україні в 1999—2002 рр., коли податковий тиск все зростав, а фінансовий стан суб'єктів господарювання був незадовільним — біля 50 % їх працювало збитково. Тому банки накопичували вільні резерви і змушені були розміщувати їх у депозитні сертифікати НБУ, незважаючи на їх низьку дохідність, у державні цінні папери попри їх високу ризиковість, продавати на ринку МБК під надмірно низькі проценти та ін.

Зауважимо, що після того, як в Україні розпочалося широке обговорення, а потім було прийнято рішення про істотне зниження оподаткування населення, стало інтенсивно зростати кредитування банками фізичних осіб: у 2002 р. — у 2,3 раза, в 2003 р. — у 2,5 раза, а кредитування юридичних осіб, оподаткування

яких відчутно не змінилося, зростало попередніми темпами — в 1,4 та 1,5 раза відповідно. Це могло бути зумовлено, поряд з іншими чинниками, і підвищенням кредитоспроможності домашніх господарств та зниженням ризиковості споживчого банківського кредитування.

Роль монетарної політики визначається тим, що вона є не просто однією зі складових регулятивної системи держави, а її ключовим елементом з огляду на результативність впливу на економіку. Держава може регулювати основні економічні процеси й немонетарними заходами (адміністративними, фіскальними тощо) і досягати прийнятних результатів, особливо на короткострокових проміжках часу. Про це переконливо свідчить досвід Радянського Союзу та інших країн із командно-адміністративною системою господарювання. Однак широке застосування адміністративних методів стримує ринкові процеси, позбавляє економіку внутрішньої здатності до саморегуляції, робить її повністю залежною від вольових рішень державних структур, тобто неринковою. Тільки застосування монетарних методів дає можливість зберегти ринкову сутність економіки і забезпечити достатню регульованість її державою.

Ідеться насамперед про неспроможність ринкового механізму забезпечити рівномірне економічне зростання, стабілізацію зайнятості і цін. Тільки у разі проведення відповідної монетарної політики (рестрикції чи експансії) вдається достатньо згладити циклічні коливання, щоб стабілізувати на прийнятому рівні темпи економічного зростання, рівень цін та інфляцію. Така стабілізація є необхідною передумовою успішного функціонування всього ринкового механізму.

Завдяки стабілізаційній здатності монетарна політика відіграє надзвичайно важливу роль на переломних стадіях економічного циклу — під час виходу з депресії, при гальмуванні економічного спаду, запобіганні кризи надвиробництва. Відповідними монетарними заходами центральний банк має можливість активізувати чи сповільнити кожний із цих процесів залежно від завдань загальноекономічної політики держави.

Ефективність монетарної політики залежить насамперед від надійності передавального механізму між монетарними командами (змінами) та змінами обсягів виробництва (ВВП). Дія цього механізму була і є предметом гострих суперечок в економічній науці передусім між монетаристами та кейнсіанцями, що негативно позначається на практиці грошово-кредитного регулювання.

На цей час представники цих наукових шкіл дійшли єдності у визнанні дієвого впливу пропозиції грошей на формування сукупного попиту, а отже на економічний розвиток. Проте в інших деталях механізму цього впливу зберігаються відчутні розбіжності. Найбільш принциповою з них є те, що монетаристи визнають пропозицію грошей єдиним чинником впливу на сукупний попит, а кейнсіанці розглядають її як один із багатьох чинників, які можуть змінювати сукупний попит (фіскально-бюджетні чинники, зміна вартості цінних паперів та майна, діловий та споживчий оптимізм та ін.). Усі ці інші (немонетарні) чинники монетаристи вважають похідними від пропозиції грошей, а вплив їх на сукупний попит обмежують сферою впливу зміни пропозиції грошей.

Ці розбіжності зумовлюють істотні відмінності в самому конструюванні передавального механізму представниками монетаризму та кейнсіанства.

Монетаристи вважають швидкість обігу грошей відносно стабільною, і тому зміна пропозиції грошей повинна прямо пропорційно впливати на обсяг сукупного попиту незалежно від того, яку конкретну його складову вона зачіпає (споживчу чи інвестиційну). Для забезпечення стабільної кон'юнктури ринку вони вважали достатнім підтримувати на стабільному рівні пропозицію (масу) грошей. Змінювати останню можна лише залежно від зміни потреб розвитку обсягів виробництва, а отже дуже виважено і передбачено.

Виходячи з такого розуміння передавального механізму монетаристи радять органам монетарного управління забезпечувати зміну пропозиції (маси) грошей у суворій відповідності до запланованої динаміки обсягів виробництва (грошове правило Фрідмана). Якщо обсяг ВВП, що склався, менший природного (можливого) рівня, тобто є резерви для його зростання, то

збільшення пропозиції грошей адекватно бажаному збільшенню ВВП само по собі забезпечить досягнення цієї мети. При такій грошово-кредитній політиці не повинно бути циклічних коливань кон'юнктури ринку, підприємницької активності та інфляції, відпаде потреба в різкій і непередбачуваній зміні пропозиції грошей задля згладжування кон'юнктурних коливань. Тобто проводити монетарну політику за таким передавальним механізмом можна за заздалегідь визначеними правилами, за дотримання яких повинні відповідати центральні банки.

Специфіка перехідної економіки України істотно деформує передавальний механізм та знижує його ефективність порівняно з розвинутими ринковими економіками. Ця обставина значно ускладнює проведення грошово-кредитної політики як на стадії визначення її цілей, так і на стадії проведення заходів щодо їх досягнення.

Ключовими особливостями перехідної економіки, що найбільш відчутно деформують передавальний механізм та ускладнюють проведення монетарної політики, можна назвати такі:

1. Принципова відмінність кризової динаміки в перехідній економіці порівняно з класичними кризовими коливаннями фаз ділового циклу в розвинутих ринкових економіках, яка знижує ефективність і роль короткострокових монетарних імпульсів у передавальному механізмі, обмежує регулятивні можливості грошово-кредитної політики на коротких часових інтервалах, ускладнює процеси узгодження її стратегічних цілей. У зв'язку з цим головним завданням грошово-кредитної політики стає забезпечення довготривалого нарощування пропозиції (маси) грошей відповідно до потреб довготривалого нарощування обсягу ВВП. Для вирішення цього завдання більш доцільною є монетаристська модель передавального механізму.

2. Небувало висока за мирних умов гіперінфляція «з'їла» заощадження населення та грошові капітали в реальному секторі і призвела до критичної демонетизації економіки. Відновлення докризового рівня монетизації економіки (ремонетизація) є необхідною передумовою успішного розвитку

ринкових відносин та економічного зростання взагалі і тому стає важливим завданням грошово-кредитної політики. У своїй політиці регулювання пропозиції грошей центральний банк повинен ураховувати не тільки потреби в грошах для зростання виробництва, а й для потреб ремонетизації економіки, які взагалі не враховані в класичних моделях передавального механізму. Якраз завдяки цьому пропозиція грошей в Україні після 1996 р. зростала значно швидше, ніж збільшувався обсяг ВВП. За період з 1996 р. до 2003 р. номінальний обсяг ВВП зріс у 2,7 раза, а грошова маса в обороті за агрегатом М1 (пропозиція грошей) зросла за цей період — в 6,4 раза. При такій великій асиметрії в динаміці пропозиції грошей та номінального обсягу ВВП рівень інфляції був досить помірний — у середньому 117 % на рік. Ці розбіжності спричинені, по-перше, істотним уповільненням швидкості обороту грошей (збільшенням попиту на гроші), по-друге, недостатньою лібералізацією українського ринку, внаслідок чого ціни на деякі товари та послуги слабо реагують на зміну платоспроможного попиту на них.

Проте прогнозувати обсяги пропозиції грошей для цілей ремонетизації на кожний окремий рік надзвичайно складно, оскільки ці потреби залежать не просто від досягнення докризового рівня монетизації, а й від обсягу поточного попиту на гроші, який визначається багатьма чинниками, в тому числі неекономічними та швидкоплинними, і може істотно змінюватися на окремих етапах перехідного періоду. А разом з тим ускладнюється вся проблема регулювання пропозиції грошей.

3. У перехідній економіці діє ряд чинників, які деформують та послаблюють дію сукупного попиту як чинника впливу на сукупну пропозицію. Це, зокрема, надмірно висока питома вага державного сектору в економіці, надмірно високий прямий вплив держави на основні економічні процеси — ціноутворення, інвестування, перерозподіл фінансових ресурсів неринковими способами, бартерні відносини, «узаконені» масові неплатежі за одержані товари та послуги тощо. Унаслідок цього зміни сукупного попиту, що зумовлюються регулятивними заходами грошово-кредитної політики, не

впливають належним чином на кон'юнктуру ринку, знижується ефективність всього передавального механізму. Про це переконливо свідчить досвід грошово-кредитної політики НБУ у 2002 р. Основними засадами грошово-кредитної політики НБУ на цей рік було передбачено зростання цін (індекс інфляції) на 9,8 %, зростання пропозиції грошей — на 18—20 % при зростанні обсягу ВВП на 6,0 %.Фактично пропозиція грошей (за агрегатом М1) зросла на 35,2 %, тобто значно більше передбаченого, обсяг ВВП зріс на 4,8 %, тобто менше передбаченого. У такій ситуації слід було очікувати появи надпланового попиту на ринках і зростання цін (інфляції) понад запланований рівень. Насправді цього не відбулося, а по деяких товарах ціни навіть знизилися і в цілому виникла дефляція (–0,6 %), що могло стримувати економічне зростання.

4. Ряд особливостей перехідної економіки України деформують окремі канали впливу передавального механізму, зокрема процентної ставки та кредиту:

- інфляційне знецінення заощаджень, низькі рівні доходів більшості сімейних господарств, надмірно високий рівень оподаткування, збитковість багатьох економічних суб'єктів украй обмежують можливості збільшувати пропозицію інвестиційних ресурсів за умов зростаючого попиту на них, об'єктивно підтримують процентні ставки на високому рівні та обмежують використання їх як важливого, а в кейнсіанській моделі — вирішального, інструменту впливу на інвестиційний попит. Тому інвестиційні витрати як складова ВВП більшою мірою залежать від немонетарних чинників, ніж від процентної та кредитної полі-тики;

- низький рівень задоволення споживчих потреб сімейних господарств спричинює високу чутливість споживчого попиту до зміни пропозиції грошей і високу активність його у формуванні сукупного попиту та стимулювання зростання ВВП. Проте занадто високий рівень процентних ставок, у тому числі депозитних, посилює зацікавленість домогосподарств у нарощуванні заощаджень та стримуванні поточного споживання, що обмежує можливості впливу на сукупний попит через стимулювання споживчих витрат.

У цьому ж напрямі до 2004 р. впливало на сукупний попит надмірне оподаткування доходів домогосподарств;

- низька довіра до національних грошей і банків провокує високу доларизацію заощаджень, втечу їх до тіньового сектору та за кордон, що теж послаблює зв'язок процента з інвестиціями, а отже, вплив пропозиції грошей на інвестиційні витрати та обсяги ВВП.

5. Висока питома вага зовнішньоекономічної діяльності у формуванні сукупного попиту зумовлює високу залежність кон'юнктури внутрішнього ринку України від зовнішніх чинників, зокрема кризових явищ на світових ринках, посилює роль курсової політики у формуванні пропозиції грошей та вплив валютного курсу на чистий експорт, а отже, на обсяг ВВП. В окремі періоди якраз валютні інтервенції НБУ, а не політика рефінансування чи процентна політика, відігравали вирішальну роль у регулюванні пропозиції грошей, а отже, і сукупного попиту.

Діють і інші чинники деформуючого впливу на передавальний механізм грошово-кредитної політики, зокрема нерозвинутість ринкових інститутів та інструментів, низький розвиток ринку цінних паперів, все ще високі інфляційні очікування, висока розбалансованість державних фінансів. Ще залишається надто високою швидкість обороту грошей, і в міру економічного зростання та формування ринкових відносин вона неминуче буде сповільнюватися. Це буде послаблювати асиметрію між динамікою пропозиції грошей та обсягів ВВП і має враховуватися в подальшій грошово-кредитній політиці.

У таких специфічних умовах, які склалися в трансформаційній економіці України, досить складно не тільки забезпечити належну ефективність грошово-кредитної політики, а й правильно її визначити.

Отже, з рівнем грошово-кредитної безпеки тісно пов'язані інтереси як домогосподарств, так і країни в цілому.Регулювання курсу національної валюти – інструмент дуже чіткої, оперативної та потужної дії, який за характером впливу на масу грошей нагадує операції на відкритому ринку. Певний вплив центрального банку на пропозицію грошей і кон'юнктуру ринків досягається

також за допомогою встановлення економічних нормативів діяльності комерційних банків, передусім нормативів ліквідності, а також через публічне роз'яснення цілей своєї монетарної політики, дружнього переконаннята рекомендацій діяти відповідно до спільно визначених цілей (стримувати кредитну діяльність, уникати дій, що дестабілізують ринок цінних паперів чи валютний курс, тощо).

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи ми познайомилися із сутністю грошово-кредитної безпеки та визначили її значення для економічної безпеки України, виявили основні завдання грошово-кредитної політики. Дослідили, які науковці вивчали дану тематику. Визначилися із дефініцією «грошово-кредитна безпека».

Грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи країни, який характеризується економічним зростанням, стійкістю грошової одиниці, стабільністю її купівельної спроможності та таким рівнем інфляції, що сприяє зростанню реальних доходів населення.

Дослідили структуру фінансової безпеки України та встановили місце грошово-кредитної безпеки в її системі та в ієрархії економічної національної безпеки. Визначили на основі яких показників оцінюється грошово-кредитна безпека України.

Далі нами були проаналізовані чинники підвищення ефективності грошово-кредитної безпеки. Також досліджені основні загрози для грошово-кредитної безпеки країни, які поділяються на внутрішні та зовнішні загрози. Проаналізували характер впливу таких загроз на українську економіку. Дослідили рівень монетизації, інфляції, доларизації економіки, питому вагу готівки, темпи обороту грошової маси, процентні ставки за кредитами.

Також ми розкрили сутність національних фінансових інтересів у грошово-кредитній сфері та визначили пріоритетні національні інтереси

України у фінансовій сфері. Розглянули суб'єкти, об'єкти, важелі та елементи грошово-кредитної політики.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Методика оцінки та характеристика індикаторів грошово-кредитної безпеки України

На сьогоднішній день в Україні на законодавчому рівні прийняті «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», де однією із складових є грошово-кредитна безпека.

Як зазначалося вище, грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.

Відповідно до Методичних рекомендацій оцінка грошово-кредитної безпеки виконується на основі критеріїв та показників, що її характеризують.

На законодавчому рівні до цих показників відносять такі[**Помилка! Закладку не визначено.**, **Помилка! Закладку не визначено.**]:

– питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси ($ПВ_{гот.}$);

– різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами ($Р_{кр.-деп.}$);

– рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін ($Р_{сер.}$);

– частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, в загальній структурі кредитів, наданих резидентам ($Ч_{кр.спож.}$);

– питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих

кредитів ($ПВ_{д.кр.}$);

– загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни ($Фін.рес._{вивез.}$).

Розглянемо як визначаються перераховані вище індикатори.

Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси визначається за формулою:

(2.1)

де *M0* – готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями, млн. грн;

M3 – грошовий агрегат (грошова маса), млн. грн.

Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами, визначається так:

(2.2)

де $Кредити_{ст.}$ – процентні ставки за кредитами, наданими резидентам, %;

$Депозити_{ст.}$ – процентні ставки за депозитами, залученими депозитними корпораціями від резидентів, %.

Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін розраховується таким чином:

(2.3)

де $Кр._{сер.}$ – середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, %;

– індекс споживчих цін (до відповідного періоду попереднього року).

Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, в загальній структурі кредитів, наданих резидентам, визначається по формулі:

, % (2.4)

де – споживчі кредити, надані домогосподарствам, млн. грн;

– кредити, надані резидентам, млн. грн.

Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів розраховується так:

$$Пв_{д.кр.} = \frac{\frac{Кр_{д.ін.} * Курс_{сер.і.-1}}{Курс_{сер.і.}} + Кр_{д.нац.}}{Кредити} * 100, \%$$ (2.5)

де $Кр_{д.ін.}$ – кредити, надані в іноземній валюті на термін понад 5 років, млн. грн;

$Курс_{сер.і.}$ – офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період;

$Курс_{сер.і.-1}$ – офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період;

$Кр_{д.нац.}$ – кредити, надані в національній валюті, млн. грн.

Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни визначається відповідно до «Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України», які затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24.03.2015 р. № 286, за формулою:

$$Фін.рес._{вивез.} = NLVF + PVF + PU$$, млн. доларів США (2.6)

де $NLVF$ – обсяг непродуктивного легального відпливу (вивезення) фінансових ресурсів, млн. доларів США;

PVF – обсяг прихованого відпливу (вивезення) фінансових ресурсів, млн. доларів США;

PU – обсяг незареєстрованого відпливу (вивезення) фінансових ресурсів, млн. доларів США.

Значення $NLVF$, PVF та PU визначаються відповідно до Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України», від 24.03.2015 р. № 286.

Потім здійснюється розрахунок інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки таким чином:

$$I = \sum_{i=1}^{n} d_i y_i , \tag{2.7}$$

де I – інтегральний показник грошово-кредитної безпеки;

d_i – ваговий коефіцієнт i-го індикатора;

y_i – нормалізована оцінка i-го індикатора;

n – кількість показників, у нашому випадку $n = 6$.

2.2. Аналіз індикаторів грошово-кредитної безпеки України

У даному пункті за формулами (2.1–2.6) виконаємо розрахунок індикаторів грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки. Результати розрахунків занесемо до таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Значення показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 рр.*

№ п/п	Назва показника	Рік			Оптимальне значення
		2013	2014	2015	

1	Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, %	26,16	29,57	28,44	Не більше 22
2	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами, %	4,9	4,5	5,9	3 – 4
3	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	6,15	14,45	23,73	3 – 5
Продовження таблиці 2.1					
4	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	21,25	20,70	17,81	5 – 9
5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	19,1	16,63	15,2	Не менше 50
6	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	10,54	11,88	15,55	Не більше 2

**Складено і розраховано автором на основі [2,13,14]*

Проаналізуємо отримані значення індикаторів грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки.

Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси склала 26,16 % у 2013 році, 29,57 % у 2014 році та 28,44 % у 2015 році.

Необхідно відмітити, що оптимальне значення даного показника повинно бути в діапазоні 20-22 %. Значення менше 20 % свідчитиме про низьку мобільність економіки країни, а значення більше 22 % вказуватиме на високий рівень монетизації економіки, що може призвести до інфляції.

Таким чином, ми бачимо, що значення даного індикатора в аналізований період є більшими від 22 % і відповідно до [**Помилка! Закладку не визначено.**] потрапляють в діапазон між незадовільним і небезпечним рівнем, що негативно впливає на загальний стан грошово-кредитної безпеки. Це свідчить про те, що в Україні зберігаються сприятливі умови для тіньової економіки.

Наступний показник, що характеризує грошово-кредитну безпеку економіки, – різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами. Розглянемо як вів себе цей показник протягом 2013-2015 років.

Необхідно відмітити, що оптимальне значення цього індикатора повинно складати 3-4 %.

Як бачимо, значення даного показника також є більшими за оптимальне: 4,9 % у 2013 році, 4,5 % у 2014 році та 5,9 % у 2015 році. Значення індикатора 2013 та 2014 років потрапляють у діапазон між оптимальним і задовільним, а 2015 року – між задовільним і незадовільним.

Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін повинен мати оптимальне значення 3-5 %.

У 2013 році цей показник мав значення 6,15 % (діапазон між оптимальним і задовільним), у 2014 році – 14,14 % (діапазон між небезпечним і критичним)та у 2015 році – аж 23,73 % (що є індикатором критичної ситуації в економіці).

Таким чином, за даним показником виявляється значний дисбаланс відносно збереження грошово-кредитної безпеки держави.

Оптимальне значення частки споживчих кредитів, наданих

домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, повинно складати 5-9 %.

Як бачимо, за даним показником також присутня негативна тенденція, оскільки у 2013 році він становив 21,25 % (критичний діапазон), у 2014 році – 20,70 % (діапазон між небезпечним і критичним рівнем), у 2015 році – 17,81 % (діапазон між незадовільним і небезпечним рівнем).

Наступний показник, що характеризує грошово-кредитну безпеку країни, – це питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих. Оптимальне значення даного показника повинно бути не менше 50 %.

Питома вага довгострокових кредитів весь аналізований період має тенденцію до зниження. У нашому випадку він становить 19,1 % у 2013 році, 16,63 % у 2014 році та 15,2 % у 2015 році. Значення цього індикатора всі 3 роки попадає в критичний діапазон. Це є поганим індикатором, адже вказує на зменшення інвестицій в економіку держави та свідчить про катастрофічний стан грошово-кредитної безпеки України в останні роки.

Шостий показник, що характеризує грошово-кредитну безпеку економіки, – загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни. Його оптимальне значення повинно бути не більше 2 млрд. доларів США.

У 2013 році відплив капіталу склав 10,54 млрд. дол. США, у 2014 році – 11,88 млрд. дол. США, у 2015 році – 15,55 млрд. дол. США. У 2013 та 2014 роках значення індикатору потрапило у діапазон між небезпечним і критичним, а у 2015 році – у критичний діапазон. Це також є незадовільним фактором у забезпеченні грошово-кредитної безпеки економіки України.

Таким чином, ми виконали розрахунок шести індикаторів грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки та здійснили їх аналіз.

2.3. Оцінка рівня грошово-кредитної безпеки України

На основі проведеного упункті 2.2 розрахунку визначимо інтегральний індикатор грошово-кредитної безпеки України у 2013-2015 роках за

формулою (2.7).

Для виконання розрахунку необхідно здійснити нормування індикаторів. Воно реалізується за допомогою лінійної функції так, щоб значення вихідних показників потрапили в зіставні інтервали. Перехід від абсолютних до нормованих значень індикаторів дозволив отримати індикатори у діапазоні від 0 до 1. 1 є найкращим значенням нормованого індикатора, а 0 – найгіршим.

Нормування здійснювалося на основі методики, наведеної в [**Помилка! Закладку не визначено.**]. В результаті проведених розрахунків отримали нормовані значення індикаторів, які наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Нормовані значення показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 рр.

Порядковий номер показника	**Рік**		
	2013	**2014**	**2015**
1	1	0	0,35
2	0,8	1	0
3	1	0,5	0
4	0	0,2	1
5	1	0,37	0
6	1	0,75	0

На основі нормованих індикаторів та вагових коефіцієнтів, які визначені шляхом експертного оцінювання та наведені в таблиці 2.3, виконаємо розрахунок інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки.

Таблиця 2.3

Вагові коефіцієнти для розрахунку грошово-кредитної безпеки

Порядковий номер показника	Значення вагового коефіцієнта
1	0,1615
2	0,1697
3	0,1725
4	0,1523
5	0,1697
6	0,1743

Результати розрахунків інтегрального показника грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Значення інтегрального показника грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 рр.

Рік	2013	2014	2015
Інтегральний показник грошово-кредитної безпеки України	0,8138	0,48	0,2088

Діапазон значень інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки наведений в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Діапазон значень інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки

Діапазон	Рівень грошово-кредитної безпеки
0–0,2	Критичний рівень грошово-кредитної безпеки
0,2–0,4	Небезпечний рівень грошово-кредитної безпеки
0,4–0,6	Незадовільний рівень грошово-кредитної безпеки
0,6–0,8	Задовільний рівень грошово-кредитної безпеки

0,8–1	Оптимальний рівень грошово-кредитної безпеки

Як бачимо, для української економіки інтегральний показник грошово-кредитної безпеки у 2013 році склав 0,8138, що відповідає задовільному її рівню.

Але вже у 2014 році значення інтегрального індикатора зменшилося майже вдвоє і склало 0,48, і потрапило в діапазон між небезпечним і незадовільним рівнем грошово-кредитної безпеки національної економіки.

У 2015 році інтегральний показник знову зменшився вдвоє і його значення склало 0,2088, що відповідає критичному рівню грошово-кредитної безпеки України.

Ми бачимо, що у 2015 році рівень грошово-кредитної безпеки України знаходився на дуже низькому критичному рівневі, що свідчить про негативні тенденції в українській економіці.

На рис. 2.1 представлена динаміка інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки.

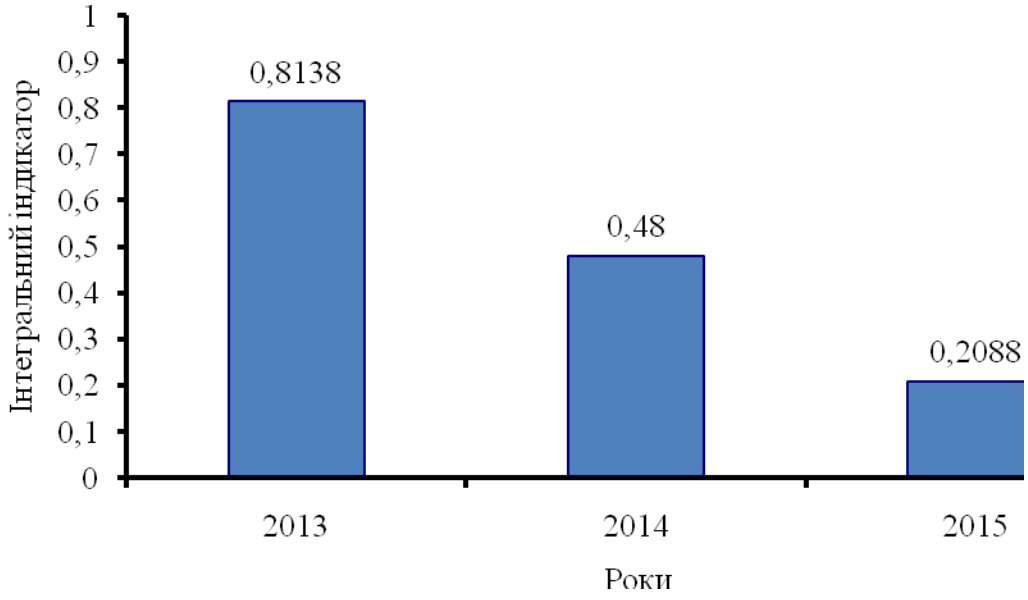

Рис.2.1. Динаміка інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 рр.

Таким чином, проведений розрахунок основних індикаторів грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки вказав на багато недоліків у цій сфері. Основними з яких є надзвичайно високий рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами відносно індексу споживчих цін; значне зменшення обсягів довгострокового кредитування; занадто великий обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни. Хоча й інші показники також мають незадовільні значення, особливо у 2015 році.

Висновки до розділу 2

У другому розділі ми розглянули методику оцінки грошово-кредитної безпеки України. Навели розрахункові формули та характеристику індикаторів, на основі яких розраховується грошово-кредитна безпека.

До таких індикаторів відносяться: питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси; різниця між процентними ставками за кредитами та депозитами; рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами відносно індексу споживчих цін; частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, в загальній структурі кредитів, наданих резидентам; питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів; загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни.

За допомогою даної методики провели розрахунок шести основних показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки. По кожному із розрахованих показників виконали детальний аналіз.

Проведений аналіз показав багато недоліків у грошово-кредитній безпеці України у 2013-2015 роках. Основними з яких є: надзвичайно високий рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами відносно індексу споживчих цін; значне зменшення обсягів довгострокового кредитування; занадто великий обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни. Хоча й інші показники також мають незадовільні значення, особливо у 2015 році.

Потім на основі значень шести основних показників провели розрахунок інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки України за 2013-

2015 роки. Отримані значення проаналізували.

У 2013 році інтегральний показник відповідав задовільному рівню грошово-кредитної безпеки України. У 2014 році він зменшився майже вдвоє і потрапив у діапазон між небезпечним і незадовільним рівнем грошово-кредитної безпеки національної економіки. У 2015 році інтегральний показник знову зменшився вдвоє і відповідає критичному рівню грошово-кредитної безпеки України. Все це свідчить про негативні тенденції в грошово-кредитній безпеці української економіки.

РОЗДІЛ 3
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

3.1. Проблеми грошово-кредитної сфери в Україні та їх вплив на безпечний вимір грошово-кредитної безпеки

Розрахунок складових грошово-кредитної безпеки української економіки за 2013-2015 роки засвідчив їх незадовільний стан, особливо у 2015 році.

Ситуація стосовно формування грошово-кредитної безпеки вимагає термінового втручання зі сторони Уряду та Національного банку України. Регулятор має вирішити проблему покращення грошово-кредитної безпеки національної економіки використовуючи виважену монетарну політику, яка спрямована на зниження процентних ставок за активними і пасивними операціями комерційних банків, на зростання переказних депозитів, як в національній, так і в іноземній валютах, та на розвиток фондового ринку. Дуже важливим фактором є формування довіри населення стосовно отримання

довгострокових кредитів та скорочення частки споживчих кредитів домогосподарствам. Також необхідно працювати над пошуком ефективних інструментів підвищення рівня грошово-кредитної безпеки України за рахунок зменшення непродуктивного відпливу фінансових ресурсів із національної економіки [43].

На нашу думку, при оцінці грошово-кредитної безпеки України поряд із законодавчо затвердженими показниками, необхідно також враховувати рівень інфляції, рівень доларизації грошового обігу, сукупність усіх грошових коштів, рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами та інші.

Рівень інфляції є суттєвим індикатором, який впливає на грошово-кредитну безпеку країни. Інфляція проявляється зростанням цін, яке призводить до знецінення коштів суб'єктів господарювання та населення. Саме тому, Національний банк щороку встановлює інфляційні орієнтири.

При скороченні споживчого попиту на товари інфляція до 4 % може сприяти збільшенню виробництва та бути стимулом до економічного зростання. Коли інфляція перевищує 5 %, то темпи економічного зростання починають знижуватися. А при інфляції 25-45 %, економічне зростання зупиняється і настає стагнація та спад виробництва, яке поступово поглиблюється.

Важливим показником для оцінювання стану грошово-кредитної сфери, ми вважаємо, рівень доларизації грошового обігу. Оскільки його високе значення вказуватиме на залежність економіки країни від коливань курсу іноземної валюти, зокрема долара США.

Розмір грошової маси також беззаперечно впливає на рівень грошово-кредитної безпеки держави. Він характеризує сукупність усіх грошових коштів, якими розпоряджаються фізичні та юридичні особи [44].

Управління золотовалютними резервами є вагомим чинником грошово-кредитної політики Національного банку, тому потрібним є врахування рівня забезпечення грошової бази золотовалютними резервами. За даним показником резерви мають бути достатніми для попередження різкої девальвації чи

ревальвації національної грошової одиниці.

Проаналізуємо зазначені вище показники за 2013-2015 роки.

Рівень доларизації визначається таким чином:

(3.1)

де *ВЗ* – валютні заощадження, млн. грн.

МЗ– грошовий агрегат (грошова маса), млн. грн.

Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами розраховується за такою формулою:

, % (3.2)

де ЗР– золотовалютні резерви, млн. грн.

Рівень інфляції, розмір грошової маси та результати розрахунків рівня доларизації та рівня забезпечення грошової бази золотовалютними резервами української економіки за 2013-2015 роки наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Додаткові показники грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 рр.*

№ п/п	Назва показника	Рік			Оптимальне значення
		2013	2014	2015	
1	Рівень інфляції, %	100,5	124,9	143,3	107
2	Грошова маса, млн. грн.	908994	956728	994062	–
3	Рівень доларизації, %	29	26	33	10
4	Рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами, %	21,6	25,4	16,6	70–80

*Складено і розраховано автором на основі [**Помилка! Закладку не визначено.**, **Помилка! Закладку не визначено.**]

Проаналізуємо отримані значення додаткових показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки.

Порівнюючи фактичні значення додаткових індикаторів з оптимальними, можемо зробити висновок про дестабілізацію грошово-кредитного сектору України протягом 2013-2015 років.

Як бачимо з таблиці 3.1, значну загрозу грошово-кредитній безпеці України у 2014-2015 роках становив високий рівень інфляції. Лише у 2013 році була стабілізація інфляційних процесів. У 2014 році рівень інфляції перевищував порогові (107 %) майже на 18 %, а у 2015 році – аж на 36 %.

Якщо розглядати індекс інфляції як індикативний показник грошово-кредитної безпеки, то необхідно відзначити, що найбільш нестабільна ситуація спостерігалась в Україні у 2015 році. Потрібно зауважити, що ця ситуація могла бути викликана зростанням грошової маси в обігу у порівнянні з попереднім роком.

На рис. 3.1 наведена динаміка рівня інфляції в Україні за 2013-2015 роки.

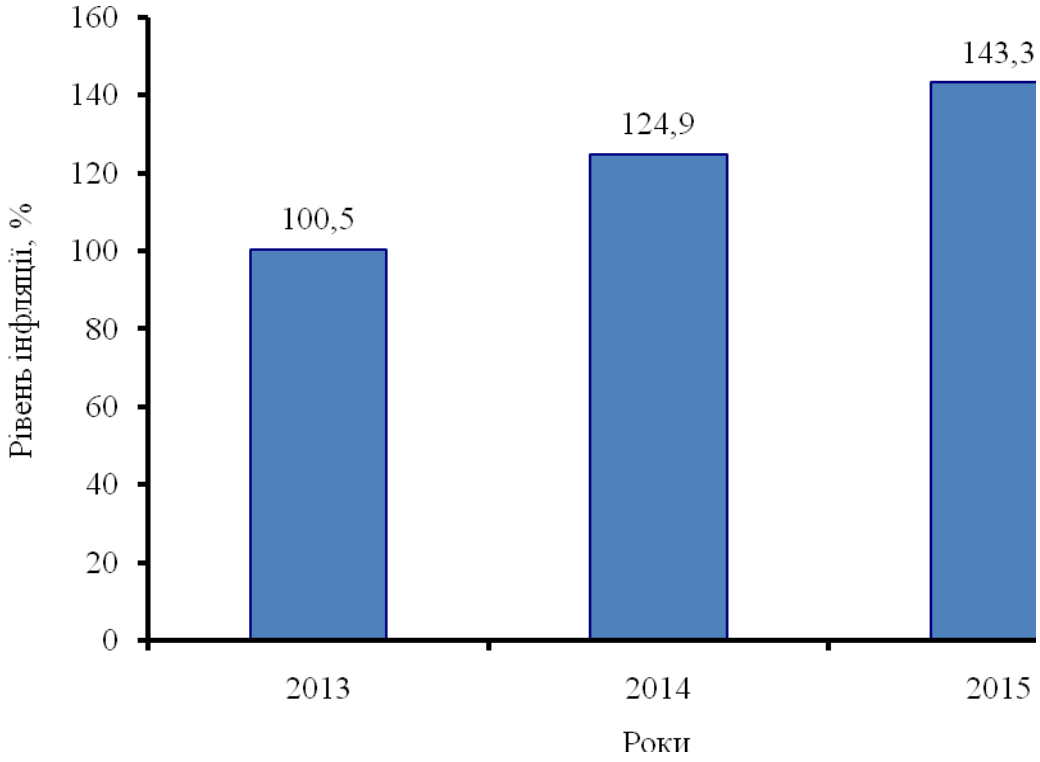

Рис.3.1. Динаміка рівня інфляції в Україні за 2013-2015 рр., %

Основними причинами інфляції можуть бути немонетарні чинники, такі як: обіг великої кількості грошей поза межами виробництва, тобто в сфері торгівлі та споживання; обсяг виробництва товарів не відповідає грошовим доходам населення; поява грошей на ринку без товарного забезпечення. Це означає, що тільки Уряд, використовуючи політику обмеженої пропозиції грошей та витрат бюджетних коштів, разом із взаємоузгодженими діями з Національним банком України здатен вирішити цю задачу [15].

Наступний показник – грошова маса. Проаналізувавши його динаміку за 2013-2015 роки, слід відзначити, що грошова маса в обігу мала тенденцію до постійного зростання. Ця ситуація могла бути викликана внутрішньою політичною нестабільністю в країні.

Розглянемо динаміку рівня доларизації за 2013-2015 роки. Значення даного показника значно перевищує порогове. У 2015 році рівень доларизації був більшим від порогового у 3 рази. Це вказує на високу залежність

української економіки від коливань курсу іноземної валюти.

Високий рівень доларизації негативно впливає на економіку країни, тому що призводить до зниження ефективності грошово-кредитної політики із-за втрати монетарних інструментів регулювання обігу грошей.

На рис. 3.2 наведена динаміка рівня доларизації економіки України за 2013-2015 роки.

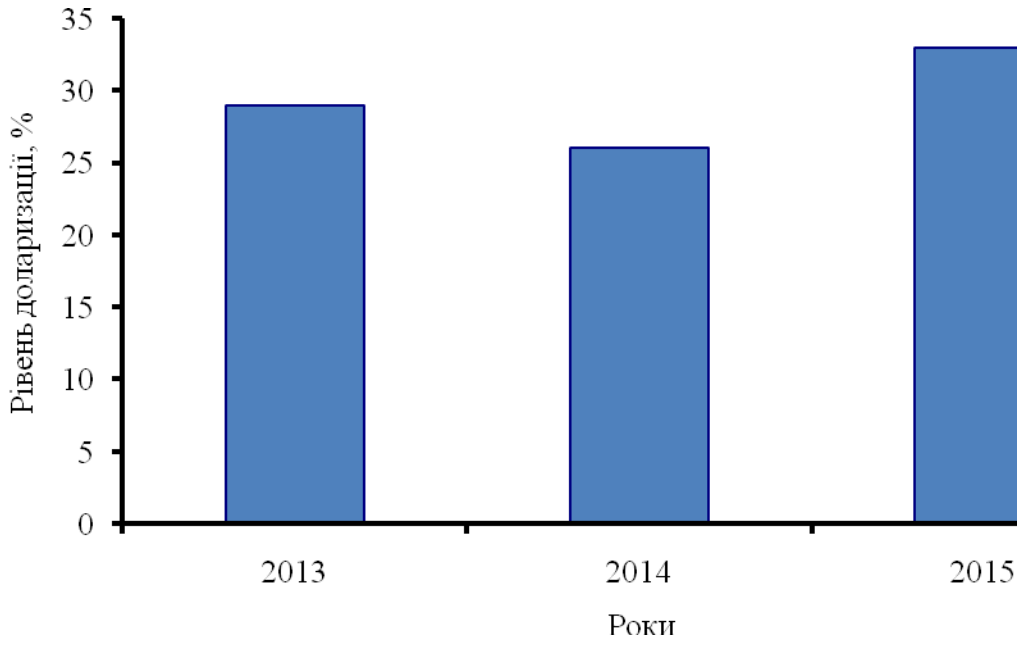

Рис.3.2. Динаміка рівня доларизації економіки України за 2013-2015 рр.

Як бачимо із таблиці 3.1, рівень золотовалютних резервів недостатній для покриття 70-80 % грошової бази (як при оптимальному варіантові). Його значення знаходяться на дуже низькому рівні, особливо у 2015 році, коли даний показник становив 16,6 %.

Таким чином, проведений аналіз додаткових показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки показав, що сьогодні існує багато недоліків у проведенні монетарної політики держави, таких як: високий рівень інфляції, великий обсяг грошової маси в обігу, надзвичайно високий рівень доларизації української економіки та надзвичайно низький рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами. Все це свідчить про дестабілізацію

фінансового стану України. Тому, впродовж аналізованого періоду під час реалізації грошово-кредитної політики стояли першочергові завдання забезпечення фінансової стійкості та цінової стабільності, як бази для економічного зростання.

Проаналізувавши становище, яке склалося сьогодні у сфері забезпечення грошово-кредитної безпеки, ми можемо засвідчити, що останнім часом підвищується необхідність запровадження ряду заходів, які направлені на зменшення недоліків грошово-кредитної сфери та визначення першочергових напрямів стратегії забезпечення грошово-кредитної безпеки фінансового ринку.

Стосовно системи забезпечення грошово-кредитної безпеки, то поки в Україні відсутня система відповідних інститутів та організаційно-управлінських структур, які повинні займатися цими проблемами. На нашу думку, в Україні необхідно створити так званий координаційний центр, який, би отримував інформацію стосовно проблем грошово-кредитної безпеки від різних відомств, узагальнював її та міг робити відповідні висновки.

3.2. Напрями дотримання та зміцнення грошово-кредитної безпеки України

Ефективна політика країни в грошово-кредитній сфері є одним із основних інструментів впливу на кризові процеси в економіці, оскільки формулює напрямки управління економікою за допомогою монетарних методів, що буде сприяти економічному зростанню та підвищенню добробуту населення [45].

Узагальнюючи проведене дослідження, на наш погляд, ключовими напрямками удосконалення механізму забезпечення високого рівня грошово-кредитної безпеки України є:

– забезпечення вимог економічного зростання держави через розроблення і впровадження виваженої грошово-кредитної політики та зниження рівня інфляції;

– визначення цільових орієнтирів процентних ставок та створення програми пропозиції грошей, що відповідає розмірові попиту на гроші;

– забезпечення стабільності національної грошової одиниці за допомогою інструментів монетарної політики так, щоб забезпечити стабільний попит на гроші, але не викликати значне підвищення цін.

Забезпечення стабільності національної грошової одиниці досягається за допомогою таких інструментів як: створення ефективної системи управління державним боргом, зростання довіри населення до національної грошової одиниці і т.д.;

– скорочення частки готівкових коштів в обігові (поза депозитними корпораціями) у грошовій масі країни, що допоможе зменшити негативний вплив зростання грошової маси на попит товарів та дасть змогу, використовуючи монетарні інструменти, впливати на інфляційні процеси у державі;

– зменшення обсягів вивезення фінансових ресурсів за кордон за допомогою формування в країні сприятливих умов для репатріації вивезеного капіталу;

– зменшення рівня доларизації української економіки за рахунок забезпечення стабільності цін та курсів валют, прогнозованої динаміки обмінного курсу національної валюти, застосування механізмів хеджування валютних ризиків і т.д.;

– протидії тінізації грошово-кредитної сфери й криміналізації обігу грошей, оскільки саме тінізація – один із факторів платіжної кризи та уповільнювання економічного зростання національної економіки;

– покращення структури золотовалютних резервів через збільшення в них частки золота;

– проведення контролю за дотриманням головних параметрів механізму

забезпечення грошово-кредитної безпеки України на певний рік.

Виконання запропонованих заходів, актуальних для України сьогодні, вимагають взаємодії та збалансування діяльності всіх гілок влади і суб'єктів господарювання. Оскільки підтримка на законодавчому, виконавчому та місцевому рівнях дасть можливість значно підвищити рівень грошово-кредитної безпеки і досягти економічного зростання України.

Економічні національні інтереси у грошово-кредитній сфері полягають у забезпеченні вільної реалізації економічних функцій грошей та кредиту. Це відноситься до можливостей грошей забезпечувати обмін товарів та послуг, доступність кредитних ресурсів для бізнесу й населення, заощаджень, інвестицій та міжнародної торгівлі [46].

Грошово-кредитна політика взаємозв'язана із реальною економікою, що проявляється на рівні цілей монетарної політики. Але паралельне досягнення даних цілей неможливе із-за специфіки впливів інструментів грошово-кредитної політики.

Відбір найкращих заходів державної політики та їх обґрунтування є дуже складним процесом, зате політичні рішення часто є багатоваріантними. Це стосується вибору інструментів грошово-кредитної політики, забезпечення точності прогнозування валютних курсів.

Необхідність регулювання діяльності банків - це важлива функція держави, яку вона виконує з метою забезпечення стабільності банківської системи.

Під регулюванням діяльності банків розуміють перш за все створення відповідної правової бази. По-перше, це розробка і прийняття законів, що регламентують діяльність банків (наприклад, закон про центральний банк країни, закон про банки і банківську систему). По-друге, це прийняття відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків, у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Вони базуються на чинному законодавстві і конкретизують, роз'яснюють основні положення законів. Законодавчі і

нормативні положення визначають такі риси поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи.

Важливою і специфічної складової процесу регулювання діяльності банків є нагляд за банками, під яким розуміють насамперед моніторинг процесів, що мають місце в банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме:

- створення нових банків і їх установ;
- діяльності банків;
- реорганізації та ліквідації банків.

З метою здійснення банківського нагляду регулятивно-наглядові органи, уповноважені державою, мають широкі повноваження, а саме:

- отримання необхідної інформації про стан як окремого банку, так і всієї банківської системи;
- перевірка дотримання банками законодавчих і нормативних актів, що регламентують їх діяльність;
- оцінювання якості управління банківськими ризиками;
- застосування до банків адекватних заходів реагування.

У країнах з ринковою економікою держава в особі центрального банку та відповідних уповноважених органів ставить за мету впровадження пруденційного регулювання діяльності банків, тобто регулювання, спрямованого на забезпечення стабільності і надійності банків, їх розважливої і розважливою поведінки, виконання банками вимог фінансової безпеки.

Ефективне використання можливостей пруденційного банківського регулювання передбачає необхідність чіткого законодавчого визначення змісту таких понять, як «банк» і «банківська діяльність». Неоднозначне їх тлумачення може мати негативні наслідки для економічної практики. Чітке визначення цих понять в першу чергу допоможе економічним суб’єктам легко орієнтуватися на грошовому ринку, знати, посередницькі операції відносяться до банківської діяльності та які наслідки (правові та економічні) може мати заняття цією діяльністю. Критерієм віднесення фінансових посередників грошового ринку в

банківські установи може бути комплекс із трьох посередницьких операцій, які є базовими для банківської діяльності:

- прийом грошових коштів від клієнтів у вклади;
- надання клієнтам кредитів і створення нових платіжних засобів;
- здійснення розрахунків між клієнтами.

В умовах ринкової економіки банки дуже великі можливості впливати на економічні процеси як позитивно, так і негативно, що зумовлює необхідність регламентації їх діяльності. Дослідження ролі банків у сучасній економіці дає можливість з'ясувати причини, які змушують держава брати на себе функцію регулювання діяльності банків. Розглянемо основні з цих причин.

Держава в особі центрального банку покликана, як уже зазначалося, регулювати грошовий оборот з метою забезпечення стабільності національної валюти, що неможливо без регулювання діяльності банків, а саме без обмеження здатності банків створювати платіжні засоби - гроші. У гонитві за прибутком банки здатні створити і запропонувати більше грошей, ніж у них є підстави для цього, і більше, ніж потребує ринок. Інструментом регулювання діяльності банків виступає механізм обов'язкового резервування певної частини ресурсів банків (в межах заздалегідь визначеною центральним банком норми обов'язкових резервів) [47].

У цих умовах здійснення банками платежів, надання позичок обмежується обсягом банківських ресурсів, що перевищують суму зарезервованих ресурсів. Якщо ж банк не дотримується встановлених правил, тобто порушує норму обов'язкових резервів, регулятивно-наглядові органи застосовують до нього певні заходи.

Важливим призначенням банків є збереження грошових заощаджень суспільства. Банки - це довірчі установи, тобто в основі їхньої діяльності лежить довіра до них з боку суспільства. Для того щоб економічні суб'єкти розміщували в банках свої заощадження, вони повинні мати певні гарантії, що ці заощадження можна буде отримати в заздалегідь обумовлені терміни і з обіцяними відсотками. У цих умовах суспільство розглядає виконання

державою функції банківського регулювання як свого роду гарантію розумної та розважливої політики банків. Крім того, з метою підвищення довіри до банківської системи в більшості ринкових економік функціонують спеціальні колективні фонди (компанії) страхування (забезпечення) депозитів. Вони гарантують вкладникам у разі банкрутства банку повернення їхніх заощаджень в певних межах.

Банки на відміну від інших економічних суб'єктів ринку містять у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності і провокування загальноекономічної кризи, що пояснюється самою природою банків, специфікою їх діяльності. Так, власний капітал банків становить невелику частку в їх сукупних ресурсах, оскільки банки працюють головним чином за рахунок залучених коштів великої кількості вкладників. У зв'язку з цим платоспроможність і ліквідність банків є поняттями відносними, вони базуються на допущенні, що вкладники не вилучать свої кошти з банків одночасно. Однак економічна ситуація в країні може скластися таким чином, що ймовірність вилучення коштів значної кількості вкладників з банків стане реальністю, і банки, які опинилися в цій ситуації, можуть збанкрутувати. Банки-банкрути, тісно пов'язані з іншими банками через систему міжбанківських зв'язків, будуть не здатні виконати свої зобов'язання перед вкладниками, перед іншими банками, спричинить за собою цілий ланцюг банківських крахів. Наслідком цього може стати порушення грошового обороту з ризиком перейти в кризу банківського сектора, а потім і в загальноекономічну кризу країни.

Ще один приклад. Банківська система виконує життєво важливу роль фінансового посередника на грошовому ринку. Банки акумулюють заощадження економічних суб'єктів і одночасно надають позики іншим суб'єктам ринку. Кредитування неминуче пов'язано перш за все з ризиком неповернення позикових коштів і, як наслідок, з ризиком для банків втрати ліквідності і платоспроможності. У світовій банківській практиці управління кредитним ризиком розглядається як проблема, що має державне значення. У

зв’язку з цим держава в особі уповноважених регулятивно-наглядових органів зобов’язує банки створювати резерви для відшкодування можливих втрат за позиками. Розмір резервів визначається загальною сумою всіх наданих позичок і ступеня їх ризику. Отже, банки відіграють ключову роль в економіці і водночас їм притаманна підвищена фінансова вразливість, що викликає необхідність розробки і прийняття державою заходів щодо регулювання діяльності банків.

Банки формують платіжну систему країни. На банківських рахунках зосереджені кошти, які складають основу для безготівкових розрахунків, і саме банки здійснюють їх. Надійна і ефективна платіжна система - це важливий компонент розвинутої економіки. З огляду на наявність тісного взаємозв’язку сучасної платіжної і виробничої систем порушення в платіжній системі можуть негативно позначитися на розвитку економіки. Зауважимо, що міжбанківський ринок і платіжний оборот в сучасних умовах мають міжнародний характер. У зв’язку з цим проблеми, що виникають на національних банківських ринках, перестають бути локальними і експортуються на світовий ринок, що також є аргументом для обґрунтування необхідності регулювання діяльності банків [48].

Важлива і така зовнішня обставина. Банківська система будь-якої країни не може сприйматися світовою спільнотою як повноцінна за відсутності системи банківського регулювання, відповідає міжнародно визнаним стандартам.

Ефективна система регулювання діяльності банків потрібна і самим банкам, тому що успіх їх діяльності залежить від довіри до них з боку суспільства. Втрата довіри вкладників до одного банку може викликати ланцюгову реакцію, перекинутися на всю банківську систему і привести до втрати довіри до всієї банківської системи.

Таким чином, необхідність регулювання діяльності банків з боку держави визначається природою банків. Банки працюють в основному як недержавні, приватні структури, мета діяльності яких - отримання максимального прибутку.

У той же час, як вже зазначалося, вони займаються суспільно корисною та необхідною діяльністю, і робить регулювання цієї діяльності обґрунтованим і необхідним завданням держави.

Ефективність банківського регулювання залежить багато в чому від того, наскільки чітко визначені завдання, які стоять перед відповідними регулятивно-наглядовими органами, наскільки добре ці завдання розуміють і підтримують органи, розробляють економічну політику держави і несуть відповідальність за реалізацію цієї політики.

Основні завдання регулювання діяльності банків:

- підтримка стабільності і надійності банківської системи з метою сприяння економічному піднесенню;
- захист інтересів вкладників, що розміщують свої кошти в банках, від неефективного управління банками і від шахрайства. Інтереси вкладників потребують захисту, так як у всіх країнах рівень інформованості вкладників про фінансовий стан банків вельми недостатній і вони не мають можливості самостійно оцінити, який ризик беруть на себе, розміщуючи свої кошти в тому чи іншому банку;
- створення конкурентного середовища в банківському секторі, адже саме це середовище є сприятливим для клієнтів банків. Завдяки банківської конкуренції знижуються процентні ставки по позиках, підвищуються процентні ставки по депозитах, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються новітні банківські технології і т.д .;
- забезпечення відкритості (прозорості) політики і діяльності банківського сектора в цілому і кожного банку окремо. Підвищення відкритості базується на удосконаленні системи обліку і звітності в банках і наближенні їх до вимог, що випливають з досвіду міжнародної банківської практики;
- підтримання необхідного рівня стандартизації і професіо¬налізму в банківському секторі, забезпечення ефективної діяльності банків і введення технологічних нововведень в інтересах споживачів банківських послуг.

Необхідність і значимість банківського регулювання в умовах ринкової економіки не виключають саморегуляції банківського сектора через ринкові механізми. Ці дві форми регулювання повинні доповнювати один одного. Банки повинні діяти, керуючись принципами комерційного розрахунку та надійності. У свою чергу, органи банківського регулювання повинні діяти, керуючись принципами розумного, розважливого ставлення до банків, тобто вони не повинні вимагати від банків здійснення операцій, які могли б послабити їхній фінансовий стан, посягати на свободу підприємницької діяльності банків.

В Україні в умовах планово-централізованої економіки та існування системи державних банків не було необхідності в створенні системи банківського регулювання. Напрями та умови діяльності банків визначалися урядом, він же і контролював їх діяльність.

В умовах трансформації економіки в Україні одним з найваж¬лівіших компонентів цього процесу є створення ефективної системи пруденційного банківського регулювання. Проблема створення цієї системи має для України особливе значення з огляду на наступні фактори:

- нестабільний характер економіки;
- ризикована практика банківської діяльності, зокрема кредитування, що виявляється у високому рівні простроченої, пролонгованої та безнадійної до повернення кредитної заборгованості, а також в надмірному кредитуванні інсайдерів, в концентрації кредитного ризику;
- недостатній рівень банківського капіталу та резервів на покриття ризиків з урахуванням потреб економіки і якість активів банків;
- неефективність системи управління ризиками, яку застосовують банки. Про це свідчить хоча б той факт, що протягом останніх років постійно приблизно 12-14% від загальної кількості зареєстрованих банків знаходяться в стадії ліквідації;

- неадекватність системи банківського нагляду і аудиту стану банківської системи (зокрема, 90% збанкрутілих банків мали позитивні аудиторські висновки).

У світовій практиці спочатку десятиріччями, століттями формувалася банківська система, а потім вже система банківського регулювання. В Україні ці процеси відбуваються паралельно, що, безумовно, ускладнюють факторів. У той же час Україна має і деякі переваги - вона може і повинна скористатися накопиченим світовим досвідом у сфері банківського регулювання.

До основних завдань органів банківського регулювання повиннініалежити:

- регулювання доступ до банківської системи. Це означає, по-перше, можливість визначати певні вимоги і умови, обов'язкові для отримання ліцензії на право здійснення банківської діяльності, і, по-друге, здійснювати нагляд за дотриманням цих вимог і умов;
- встановлювання для банків економічні нормативи, що регламентують капітальну базу, ліквідну позицію і ризики в діяльності банків;
- вимагання від банків формування резервів для покриття ризиків від проведення активних операцій, а також вимагати резервування частини залучених депозитів в межах встановленої норми обов'язкових резервів;
- ініціювання створення системи гарантування банківських депозитів і забезпечувати ефективність її функціонування;
- встановлювання для банків принципи і стандарти ведення бухгалтерського обліку, правила складання статистичної звітності та порядок проведення внутрішнього аудиту;
- здійснення методичного забезпечення організації банківського кредитування та організації грошових розрахунків;
- регулярно отримувати від банків звітність і на базі аналізу цієї звітності проводити безвиїзний нагляд, тобто дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому. Безвиїзний нагляд використовується як система раннього застереження, що дозволяє регулятивно-

наглядовим органам приймати рішення про застосування до банків коригувальних заходів до загострення ситуації в банках або до проведення інспекційної перевірки на місці;

- проводити інспекційні перевірки банків на місцях. У порівнянні з дистанційного нагляду інспекційні перевірки надають регулятивно-наглядовим органам більше можливостей щодо виявлення реальної якості банківських активів, якості управління банком і взагалі якості управління банківськими ризиками. Оптимальний варіант банківського нагляду передбачає координацію зусиль безвиїзного нагляду та інспектування, тому що ці наглядові методи є взаємодоповнюючими;
- застосовувати заходи примусового впливу щодо проблемних банків, в тому числі забороняти оголошення і виплату дивідендів, накладати штрафи тощо;
- брати неплатоспроможних банків під контроль, призначати тимчасову адміністрацію в такі банки, призупиняти їхню діяльність, організовувати реорганізацію та ліквідацію банків.

Шляхи підвищення ефективності, «продуктивності» банківського регулювання, які пов’язані зі змінами в банківському бізнесі, а саме:

- глобалізацією банківського бізнесу. Усуваються бар’єри між внутрішнім національним грошовим ринком і світовим ринком, створюється єдиний загальносвітовий простір;
- розширенням спектра банківських операцій і послуг. В практику банків все частіше входять нетрадиційні операції: торговельні, страхові, операції з нерухомістю і т. Глобальна комп’ютеризація, розширення мережі інтернет-технологій сприяють впровадженню абсолютно нових банківських послуг, наприклад internet-banking.

Зазначені зміни привели б до концентрації ризиків в банківській діяльності і відповідно до розробки нових підходів і взагалі нової філософії з банківського регулювання. В основу нової філософії покладені:

- оцінка здатності банків своєчасно виявляти ризики та усувати їх або мінімізувати;
- перехід від формального оцінювання поточного стану банків до якісної діагностики, пов’язаної з їх майбутнім;
- активне застосування в процесі регулювання не тільки внутрішньої інформації (звітність банків), але і зовнішньої (звіти зовнішніх аудиторів, оцінка рейтингових компаній, зустрічі з керівниками банків);
- вдосконалення техніки аналізу та оцінки діяльності банків. Використання методів моделювання процесів, зокрема стрес-тестування, тобто оцінки стійкості банку при заданих несприятливих умовах його функціонування;
- введення інституту кураторів банку. Сутність «кураторства» полягає в створенні спеціальної групи (команди), якій доручають нагляд за конкретним банком і надають право приймати рішення по наглядового реагування;
- перехід на ризик-орієнтованого (ризик-сфокусованого) нагляду, який передбачає концентрацію нагляду на таких аспектах, як:
- виявлення сфер діяльності банків, пов’язаних з найбільшими ризиками;
- виявлення слабких банків і здійснення нагляду за ними в більш інтенсивному режимі;
- впровадження системи раннього реагування, метою якої є виявлення на ранніх стадіях можливих проблем в діяльності банків.

Грошово-кредитна політика має важливу властивість – необхідно приймати рішення дуже оперативно. Проведення аналізу теперішнього стану монетарної системи і необхідність реагування на виклики майже у реальному часі є чинниками, що ускладнюють процес забезпечення грошово-кредитної безпеки під час фінансової кризи.

Визначальною ознакою забезпечення грошово-кредитної безпеки країни є обмеженість впливу держави на приватний сектор.

Для реалізації ефективної грошово-кредитної політики держави необхідно врахування рівня довіри населення та бізнесу до політичних заходів [49].

Гарантування вкладів певною мірою гарантує їх ліквідність, а також сприяє запобіганню масового вилучення вкладів з банків. Однак накопичений досвід функціонування систем захисту банківських вкладів в різних країнах виявив і певні проблеми. Зокрема, наявність системи гарантування вкладів, з одного боку, спонукає банки до надмірно ризикованої діяльності, а з іншого - зменшує стимули суб'єктів економіки за зваженого вибору банку для розміщення вкладів, аналізу діяльності банку, в якому розміщені вклади, провокує розміщення вкладів в банках, займаються надмірно ризикованою діяльністю [50].

У 1998 р . Указом Президента «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків» в Україні був створений Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. 20 вересня 2001 Верховна Рада України прийняла Закон «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», а 30 серпня 2002 Кабінет Міністрів України і Національний банк України спільною постановою затвердили «Положення про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», в якому визначено організаційні та методичні засади функціонування Фонду гарантування банківських вкладів.

Фонд є державною спеціалізованою установою. Він функціонує як економічно самостійна установа, не ставить за мету отримання прибутку. Керівними органами Фонду є Адміністративна рада та Виконавча дирекція. Адміністративна рада координує роботу Фонду, пов'язану з захистом інтересів вкладників банків - учасників Фонду, і здійснює контроль і нагляд за його діяльністю. Рада діє у складі п'яти осіб і формується шляхом делегування до її складу двох представників Кабінету Міністрів України, двох представників Національного банку України і одного представника Асоціації українських банків. Виконавча дирекція Фонду вирішує всі питання, пов'язані з його поточною діяльністю, вона приймає рішення про відшкодування коштів

вкладникам ліквідованого банку, і виконує всі процедури, пов’язані з виплатою відшкодування суми вкладів. Директор-розпорядник Фонду та члени виконавчої дирекції призначаються на посаду і звільняються з посади Адміністративною радою Фонду.

Банки - учасники Фонду, які не виконують встановлених НБУ економічних нормативів, що регламентують достатність капіталу, переводяться за рішенням Адміністративної ради Фонду до категорії тимчасових учасників Фонду. Після переведення банку в цій категорії Фонд призупиняє забезпечення сум за вкладами фізичних осіб в цьому банку. У разі поліпшення ситуації в банку Фонд приймає рішення про відновлення статусу такого банку як постійного учасника Фонду. У разі погіршення ситуації в банку та відкликання Національним банком України ліцензії на здійснення банківської діяльності банк за рішенням Адміністративної ради Фонду виключається зі складу учасників Фонду.

Такі норми чинного законодавства не лише сприяють розвитку корупційних схем пов’язаних із банківською діяльністю, а й унеможливлюють повноцінне функціонування Фонду, оскільки заміняють його фундаментальну функцію – гарантування вкладів фізичних осіб, на контрольно-ревізійну.

Недосконаліть сучасного законодавства, яке регулює грошово-кредитну безпеку України, зумовлена відсутністю компетентних спеціалістів на відповідних державних посадах. Все це свідчить про дестабілізацію фінансового стану України.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі нами запропоновані та обґрунтовані додаткові показники для більш точнішого оцінювання рівня грошово-кредитної безпеки України. При оцінці грошово-кредитної безпеки України поряд із законодавчо затвердженими показниками необхідно також враховувати рівень інфляції, рівень доларизації грошового обігу, сукупність усіх грошових коштів, рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами.

Також проведений розрахунок за даними показниками за 2013-2015 роки. На його основі зроблений аналіз отриманих значень показників.

Проведений аналіз додаткових показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки показав, що сьогодні існує багато недоліків у проведенні монетарної політики країни, таких як: високий рівень інфляції, великий обсяг грошової маси в обігу, надзвичайно високий рівень доларизації української економіки та надзвичайно низький рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами. Все це свідчить про дестабілізацію фінансового стану України.

Впродовж аналізованого періоду під час реалізації грошово-кредитної політики України стояли першочергові завдання забезпечення фінансової стійкості та цінової стабільності, як бази для економічного зростання.

Потім на основі проведених вище оцінок нами запропоновані напрями дотримання і зміцнення грошово-кредитної безпеки України та проведено аналіз уже діючих методів.

ВИСНОВКИ

Проблема забезпечення належного рівня грошово-кредитної безпеки країни є досить актуальною сьогодні, тому що впливає на всі галузі національного господарства, приватних підприємців, всі верстви населення, суспільство та державу в цілому.

В результаті поглиблення кризових явищ в економіці, потрібна об'єктивна та неупереджена оцінка грошово-кредитної безпеки України.

У сьогоденних умовах підвищується потреба у запровадженні заходів, які спрямовані на ліквідацію недоліків в управлінні грошово-кредитною безпекою, та формулювання пріоритетних напрямків стосовно розробки стратегії забезпечення безпеки грошово-кредитного ринку.

Виконаний аналіз показників грошово-кредитної безпеки показав, що для соціально-економічного розвитку нашій державі потрібно переглянути урядовий курс, курс Національного банку України та провести реформи в грошово-кредитній сфері. Уряд має затримати глобальний відтік капіталу із країни, вивести економіку із тіні та здійснити інші заходи за допомогою кардинальних заходів щодо стабілізації грошово-кредитної безпеки. Реалізація даних заходів зможе покращити рівень грошово-кредитної безпеки тільки за повної підтримки на законодавчому, виконавчому і владному рівнях. Також потрібно удосконалити нормативно-правову базу в галузі монетарної політики країни. Перед Національним банком України стоїть завдання підвищення рівня грошово-кредитної безпеки держави за рахунок виваженої монетарної політики.

У першому розділі роботи ми визначили сутність грошово-кредитної безпеки, її значення для економічної безпеки, основні завдання грошово-кредитної політики. Дослідили, які науковці вивчали дану тематику та визначилися із дефініцією «грошово-кредитна безпека».

Дослідили структуру фінансової безпеки України та встановили місце грошово-кредитної безпеки в її системі та в ієрархії економічної національної

безпеки. Визначили на основі яких показників оцінюється грошово-кредитна безпека України.

Нами були проаналізовані чинники підвищення ефективності грошово-кредитної безпеки та досліджені основні загрози для грошово-кредитної безпеки країни, які поділяються на внутрішні та зовнішні загрози. Проаналізували характер впливу таких загроз на українську економіку.

Розкрили сутність національних фінансових інтересів у грошово-кредитній сфері та визначили пріоритетні національні фінансові інтереси України. Розглянули суб'єкти, об'єкти, важелі та елементи грошово-кредитної політики.

У другому розділі ми розглянули методику оцінки грошово-кредитної безпеки України. Навели розрахункові формули та характеристику індикаторів, на основі яких розраховується грошово-кредитна безпека.

За допомогою даної методики провели розрахунок шести основних показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки. По кожному із розрахованих показників виконали детальний аналіз.

Проведений аналіз показав багато недоліків у сфері грошово-кредитної безпеки України в аналізований період. Основними з яких є: надзвичайно високий рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами відносно індексу споживчих цін; значне зменшення обсягів довгострокового кредитування; занадто великий обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни. Хоча й інші показники також мають незадовільні значення, особливо у 2015 році.

Провели розрахунок інтегрального індикатора грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки та проаналізували отримані значення.

У 2013 році інтегральний показник відповідав задовільному рівню грошово-кредитної безпеки України. У 2014 році він зменшився майже вдвоє і потрапив у діапазон між небезпечним і незадовільним рівнем грошово-кредитної безпеки національної економіки. У 2015 році інтегральний показник знову зменшився вдвоє і відповідав критичному рівню грошово-кредитної

безпеки України. Все це свідчить про негативні тенденції в грошово-кредитній безпеці української економіки.

У третьому розділі нами запропоновані та обґрунтовані додаткові показники для оцінювання рівня грошово-кредитної безпеки України. Також проведений розрахунок за даними показниками за 2013-2015 роки. На його основі зроблений аналіз отриманих значень показників.

Проведений аналіз додаткових показників грошово-кредитної безпеки України за 2013-2015 роки показав, що сьогодні існує багато недоліків у проведенні монетарної політики країни, таких як: високий рівень інфляції, великий обсяг грошової маси в обігу, надзвичайно високий рівень доларизації української економіки та надзвичайно низький рівень забезпечення грошової бази золотовалютними резервами. Все це свідчить про дестабілізацію фінансового стану України.

Впродовж аналізованого періоду під час реалізації грошово-кредитної політики стояли першочергові завдання забезпечення фінансової стійкості та цінової стабільності, як бази для економічного зростання України.

Потім на основі проведених вище оцінок нами запропоновані напрями дотримання і зміцнення грошово-кредитної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Латук Я. С. Зміст та цілі грошово-кредитної політики / Я. С. Латук, Г. В. Іванченко // Наукові праці НДФІ. – 2010. – №2. – С. 102–106.

2. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

3. Дячек С. М. Грошово-кредитна безпека України : сутність, загрози, оцінка / С. М. Дячек, О. О. Панасюк // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 2 (64). – С. 227–233.

4. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навчальний посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

5. Горбатюк Л. А. Підвищення рівня монетизації як важливий фактор макроекономічної стабільності України / Л. А. Горбатюк, М. І. Диба // Вісник КЕФ КНЕУ ім. В. Гетьмана. – 2011. – № 2. – С. 42–51.

6. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.

7. Доценко І. О. Грошово-кредитна безпека як складова фінансової безпеки держави / І. О. Доценко // Вісник Черкаського університету. Економічні науки. – 2015. – № 12 (345). – С. 9–13.

8. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України / Г. А. Смоквіна // Економіка : реалії часу. – 2014. – №3. – С. 30–36.

9. Фролов С. М.Управління фінансовою безпекою економічних суб’єктів : навч. посіб. для студ. ВНЗ екон. і юрид. спец. усіх форм навч. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова; [С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін.]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 332 с.

10. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : Підручник /

В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007 – 736с.

11. Грищенко А. Монетарна стратегія : шлях до ефективної грошово-кредитної політики / А. Грищенко, Т. Кричевська // Вісник НБУ. – 2005. – №11. – С .9–18.

12. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України», від 24.03.2015 р. № 286.

13. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua.

14. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua.

15. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

16. Долан Эдвин Дж., Кэмпбелл Колин Д., Кэмпбелл Розмари Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. — М.: Л., 1991. — С. 19.

17. Ющенко В., Лисицький В. Гроші: розвиток попиту і пропозиції в Україні. — К., 1998. — С. 24.

18.Симановский А. Ю. Монетарная политика и экономический рост в России: отдельные аспекты и проблемы // Деньги и кредит. — 1999. — № 11.

19. Мошенський С.З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави [Текст]: монографія / С.З. Мошенський –Житомир: ЖДТУ, 2008. – 432 с.

20. Про основи національної безпеки України Закон України № 964 – IV від 19 червня 2003 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=964–15

21. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

22.Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І.Барановський/ – Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: КНТЕУ, 2004. – 760 с.

23. Василик О. Фінансова безпека // Економічна енциклопедія: У 3 т. – Т.3 / О. Василик, С. Мочерний. – К.: Вид.центр «Академія», 2002 – 952 с.

24. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

25. Геєць В. Концепція економічної безпеки України // Ін-т екон. прогнозування; кер.проекту В.М.Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

26. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: [монографія] / А.І. Сухоруков. – К.: НІПИБ, 2005. – 140 С.

27. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько [Текст]: монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

28. Муляр-Соломко Т.В. Підвищення фінансової безпеки держави на основі венчурного інвестування: дис. на здобуття наук. ступеню канд. економ. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, ЖДТУ / Т.В. Муляр-Соломко – Київ, 2012. – 182 с.

29. Данилишин Б: Рівень тінізації української економіки в 2009 р. виріс до 32% [Електронний ресурс] // РБК-Украины информационное агенство. – Режим доступу http://www.rbc.ua/ukr/top/show/b_danilishin_uroven_tenizatsii

30. Баланда А. Л. Тіньова економічна діяльність у контексті захищеності національних інтересів Економічні науки Вісник Хмельницького національного університету 2011, № 2, Т. 1 249 України // А. Л. Баланда / Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 8. – С. 12–16.

31. Влада оцінила рівень тінізації української економіки у 40% // Ділова Україна [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ukrinform.biz/news/24936/.

32. Дегтяр І. М. Шляхи подолання тіньової економіки – забезпечення економічної безпеки країни / І. М. Дегтяр // Формування ринкових відносин. –

2010. – № 4. – С. 64–67.

33. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньвої економікою / О. В. Засанська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76–84.

34. Зеленецький В. Тіньова наука: гіпотези, факти, коментарі / В. Зеленецький // Персонал. – 2005. – № 6. – С. 80–87.

35. Латов Ю. В. Функции теневой экономики как институциональной подсистемы / Ю. В. Латов // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2006. – Т. 4, № 1. – С. 61–83.

36. Морозова Н. О. Метод измерения размера теневой экономики, образованной в результати введения налогов и субсидий: применение концепции излишков / Н. О. Морозова // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2009. – Т. 7, № 1. – С. 59–66.

37. Попович В. Поняття, структура та методи оцінки обсягів тіньової економіки в наукових розробках вітчизняних та західних вчених / В. Попович // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 75–77.

38. Предборський В. А. До питання ґенезу теорії тіньової економіки / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 3. – С. 17–21.

39. Приварникова І. Ю. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зменшення / І. Ю. Приварникова, К. В. Степанюк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 2. – С. 163–167.

40. Рутгайзер В. Теневая экономика в СССР: Обзор литературы и исследований / В. Рутгайзер // Свободная экономическая мысль. – 1991. – № 17. – С. 119–125.

41. Звіт про результати діяльності у 2013 році / Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.ukrproject.gov.ua/ zvit_2013_fin_14_05_2014_3.pdf.

42. Національні проекти в стратегії економічної модернізації України. – К. : НІСД, 2013.

43. Бережний Я.В. Інституційно-правова основа формування системи стратегічного планування в Україні // Наукові розвідки з державного та муніципального управління : зб. наук. пр. Акад. муніцип. упр. – Вип. 1/2011. – К. : АМУ, 2011. – С. 23–32.

44. Звіт щодо результатів впровадження національних проектів в 2012 році. – К. : Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, 2013.

45. Як подолати вплив міжнародної фінансової кризи: пошуки адекватної економічної політики. Аналітична доповідь / За ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – Харків: Права людини, 2009. – 74 с.

46. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Я.А. Жаліло, О.С. Бабанін, Я.В. Белінська [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2009. – 142 с.

47. Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму? / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, О.С. Бабанін [та ін.] – К.: НІСД, 2009. – 128 с.

48. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти. / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]. – К.: НІСД, 2010. – 96 с.

49. Економічна криза в Україні: наслідки та ефективність антикризової політики / Інформаційний бюлетень. – К.:, 2009. – 46 с.

50. Колодко Гж. Від ідеології неолібералізму до нового прагматизму / Гж. Колодко // Економіка України. – 2010. – N 9. – С. 4-11.